

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій
Кафедра фінансового менеджменту та страхування

БЕНОВСЬКА Аліна Олександрівна
Фінансове забезпечення соціальних гарантій в Україні / Financial support
for social guarantees in Ukraine

спеціальність: 232 – Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма – Соціальне забезпечення
Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи СЗзм-21

А. О. Беновська (Пташинська)

Науковий керівник:
к.е.н., І. М. Федорович

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«___» _____ 2020 р.

Завідувач кафедри О.В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ.....	7
1.1. Економічна сутність, види та призначення соціальних гарантій.....	7
1.2. Механізм забезпечення реалізації соціальних гарантій в Україні.....	16
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ.....	26
2.1. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій населенню.....	26
2.2. Сучасні тенденції державного фінансового забезпечення соціальних гарантій населенню України.....	36
2.3. Оцінка рівня фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні.....	44
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ.....	56
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій населенню та можливості його використання у вітчизняній практиці.....	56
3.2. Проблеми та напрями удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні.....	64
Висновки до 3 розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Бажання України увійти в Європейський союз передбачає проведення ряду реформ для впровадження в нашій державі європейських нормативів та стандартів. Основою функціонування сучасної держави у якої найвищою цінністю є людина її права та свободи є соціальний захист населення. У державах ЄС соціальна політика спрямована на забезпечення гідного рівня життя, подолання бідності та соціальної нерівності, зниження рівня безробіття та покращення якості життя усіх верств населення.

Українська держава гарантує своїм громадянам права та соціальні гарантії, що зафіксовані у Конституції України. Після проголошення незалежності в Україні поступово сформувалася розгалужена система соціального захисту. Та незважаючи на це рівень бідності в нашій державі є високим, держані програми на підтримку малозабезпечених верств населення не вирішують поставлених на них завдань, з кожним роком за межею бідності в Україні знаходиться все більше її громадян.

Основою проведення ефективної соціальної політики є її фінансове забезпечення. В Україні тягар фінансування соціального захисту населення практично повністю, лежить на плечах державних бюджетів. В той час, як найрозвинутіші країни світу поступово зменшують бюджетні асигнування на сферу соціального захисту, при цьому рівень життя у них зростає.

Обмежені фінансові можливості нашої держави потребують визначення основних потреб суспільства, формування нової, дієвої системи соціального захисту України, яка буде в першу чергу, допомагати найбільш вразливим верствам населення вийти з кризових ситуацій, підіймати рівень життя та добробуту Українців.

Огляд літератури з теми дослідження. Проблема фінансового забезпечення соціальних гарантій завжди перебувала та перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Її досліджували такі вчені,

як: В. Андрущенко, А. Вагнер, А. Баланда, П. Бергер, Н. Болотіна, Н. Борецька, О. Василик, О. Гаманкова, Е. Дюркгейм, Дж. Кейнс, О. Кириленко, В. Кравченко, С. Корецька, Ф. Лассаль, Е. Лібанова, О. Максимчук, О. Новикова, В. Опаріна, Р. Оуен, К. Павлюк, В. Парето, А. Пігу, В. Федосов, П. Шевчук, С. Юрій та інші.

Не зважаючи на те, що питанню фінансового забезпечення соціальних гарантій приділяють значну увагу, проблема потребує постійного аналізу та розробки нових механізмів фінансування соціального захисту.

Метою роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ системи фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні, виявлення недоліків та розробка рекомендацій щодо її удосконалення.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети окреслив коло завдань, які передбачається вирішити у процесі дослідження:

- дослідити економічну сутність і призначення соціальних гарантій;
- розглянути механізм забезпечення реалізації соціальних гарантій в Україні;
- визначити джерела формування фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій населенню;
- проаналізувати сучасний стан державного фінансового забезпечення соціальних гарантій населенню України;
- оцінити динаміку фінансового забезпечення соціальної сфери;
- розглянути зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій населенню та можливості його використання у вітчизняній практиці;
- визначити проблеми та напрями удосконалення державного фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні.

Об'єктом дослідження є процес фінансування соціальних гарантій в Україні.

Предмет дослідження - економічні відносини, які виникають у процесі державного фінансового забезпечення соціальних гарантій.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання сформульованих завдань у роботі використовувались загальнонаукові та специфічні методи дослідження. У першому розділі застосовано діалектичні, системні та структурні підходи – для обґрунтування категоріально-понятійного апарату. У другому розділі використано економічно-статистичні методи дослідження, аналіз, узагальнення, групування, наукова абстракція – для оцінки сучасного стану фінансового забезпечення соціального захисту в Україні. У третьому розділі – порівняльний та структуро-функціональний – для обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення системи фінансового забезпечення соціальних гарантій.

Теоретично-методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та іноземних економістів, Конституція України, законодавчі, нормативно-правові акти України, що стосуються теми даного дослідження, матеріали наукових статей, конференцій та досліджень, звіти та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Пенсійного фонду України, Державної фіскальної служби України, матеріали та звіти Державної служби статистики України.

Наукова новизна дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних і практичних основ державного фінансування соціальних гарантій населення, виявленні шляхів підвищення ефективності залучення та використання фінансових ресурсів держави для забезпечення соціальних гарантій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних висновків і практичних рекомендацій для вдосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні. Результати, дослідження можуть бути використані державними органами для покращення механізму фінансування соціальних гарантій в Україні.

Публікації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися і отримали позитивну оцінку, а також були опубліковані у

збірнику наукових тез кафедри фінансового менеджменту та страхування («Основні проблеми та шляхи удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні»).

Структура і обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, основної частини, висновків, та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 83 сторінки. Робота містить 16 таблиць і 15 рисунків, список використаних джерел налічує 77 позицій і займає 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

1.1. Економічна сутність, види та призначення соціальних гарантій

Згідно Конституції України, наша держава проголошена демократичною, правовою, соціально державою. Офіційно зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [31]. Права і свободи людини та її гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави». Відтак, соціальним обов'язком держави є забезпечення такого мінімуму соціальних можливостей та соціальної захищеності, які необхідні для підтримки гідного рівня життя людини, та нормального задоволення духовних та матеріальних потреб.

У сучасних умовах розвитку нашої держави питання «державних соціальних гарантій», є як ніколи актуальним та має суттєвий вплив на життя кожної людини та суспільства загалом. Без адекватних соціальних гарантій та механізмів їхньої реалізації неможливо досягнути високого рівня життя і добробуту населення, а отже покращення соціально-економічних показників.

Результатом довготривалого процесу реформування економічної та соціальної сфери є нестача фінансових ресурсів як в державному, так і в місцевих бюджетах, що не дозволяє повноцінно реалізовувати конституційні гарантії соціального захисту населення. Конституційні гарантії повинні лежати в основі економічної безпеки держави, а економічна безпека є головною складовою національної безпеки.

Аналіз наукових джерел свідчить, що попри велику зацікавленість вчених проблема тлумачення базових понять, які стосуються державних соціальних гарантій, залишається недостатньо розкритою та потребує вивчення.

Відповідно до чинного Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [55]. Проте, на нашу думку, в такому тлумаченні категорія «соціальні гарантії» не повною мірою розкриває зміст та сутність даного поняття.

Розглянемо думки різних науковців, щоб сформулювати комплексне уявлення про сутність поняття «соціальні гарантії». На нашу думку, доцільно застосувати етимологічний підхід для з'ясування сутності економічної категорії «соціальні гарантії». Відтак, у «Словнику іншомовних слів» зазначено, що слово «гарантія» походить від французького *garantie* (лат. *garantir*) – забезпечення, охорона [70, с. 20]. Соціальний (від лат. *socialis* – товариський, громадський) означає суспільний, громадський, який стосується суспільного ладу, відносин у суспільстві [76, с. 45].

Протягом різних епох змінюється суспільна свідомість щодо соціального захисту населення. Наприклад, у Середні Віки систему підтримки визначали поняттям "charite" (милосердя, благодійність). Починаючи з XVIII ст. появилось поняття - "assistance" (сприяння), яке ідентифікувало новий рівень суспільних зв'язків і ставлення суспільства до незахищених верств населення, а у XX ст. це поняття знову змінюється: спочатку на "aide social" (соціальна допомога), а потім — на "travail" соціальна робота [70, с. 24].

Одними з перших почали розглядати питання соціального захисту населення науковці Аристотель, Ф. Кене, Ж. Тюрго, У. Петті, А. Сміт, К. Маркс та ін. Вчений Аристотель у своїй праці вказав, що багатство - не є благом, до якого ми прагнемо, оскільки воно корисне всього лише для досягнення чогось більшого, він підкреслював необхідність відрізнити добре та погане політичне рішення, з огляду на те чи сприяє воно добробуту людей [4, с. 331]. Також,

Аристотель стверджував, що добробут людей є один з найважливіших показників економічного розвитку.

У своїй праці «Теорія справедливості» Дж. Ролз визначає справедливість як першу чесноту суспільних інститутів. На його думку, в справедливій державі повинні бути встановлені свободи громадян, а права, які гарантуються справедливістю, не мають бути предметом політичних торгів. Згідно з цією теорією держава, завжди повинна дотримуватись двох принципів: наявності рівних прав і свобод громадян та соціальної і економічної рівності [75, с. 67]. Також у своїй праці Дж. Ролз допускає існування соціальних та економічних нерівностей, але лише у випадку коли вони покращують становище найменш привілейованих частин суспільства [75, с. 90]. Також Дж. Ролз вважає, що добробут суспільства в цілому визначається добробутом найбідніших верств населення. Відповідно до теорії Дж. Ролза П.Бергером були сформовані принципи «надання переваги бідним» [74, с. 144]. Відповідно до цих принципів держава найбільше уваги повинна приділяти малозабезпеченим верствам населення.

Поняття «соціально-економічних гарантій» виникло у Німеччині. Його започаткував В. Ойкен. На його вченого, для досягнення соціальної рівності необхідно забезпечити рівноправні можливості та життя, гідне людини. В. Ойкен, вважає, що одним із регулюючих принципів державного впливу на підсумки й умови господарських процесів, є соціальна політика, яка повинна бути спрямована на забезпечення мінімальних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати, регулювання робочого часу, регламентація праці жінок та дітей) [3, с. 342].

На думку, науковця О. Новікова, соціальні гарантії держави – це зобов'язання держави щодо підтримки життєзабезпечення особи на відповідному рівні, необхідному для її виживання. Обсяг державних соціальних гарантій не задовольняє належним чином життя соціуму, а лише дає змогу залишатися на рівні, який не призведе до фізичного знищення [43, с. 4].

Науковець, С. Батажок поняття «соціальні гарантії» поділяє на дві економічні категорії. Першою є «соціально-економічні гарантії» під якими розуміємо перерозподіл доходів у грошовій формі на рівні держави і відносить до них гарантії матеріальної забезпеченості (право на зайнятість і оплату праці). Другими є «соціальні гарантії» в яких відсутній економічний підтекст, до них відносимо державні гарантії на освіту, охорону здоров'я, відпочинок та дозвілля [17, с. 15].

Вчений Л. Момотюк під соціальними гарантіями розуміє систему відносин населення і держави, в якій держава гарантує певний рівень задоволення соціальних потреб населення, в той час населення долучається до фінансування необхідного обсягу соціальних благ, а також самостійно забезпечує інші свої соціальні потреби [41, с. 14]. Ю. Петруня визначає соціальні гарантії як зобов'язання держави перед усіма членами суспільства щодо формування доходів останніх, а також умов отримання певних товарів, послуг та робочих місць [18, с. 78]

Науковець В. Левашов під соціальними гарантіями визначає сукупність правової норм, що регулюють певну сферу суспільних відносин, також стверджує, що гарантії є функцією і основою державної політики [17, с. 24]. Соціально-економічні гарантії, на думку науковця О. Василика, є об'єктивною необхідністю для будь-якої держави, змістом і доцільністю її існування, що виступає мірилом рівня її цивілізованості [9, с. 45].

Зважаючи на те, що побудова юридичного механізму соціального захисту, надання соціальних гарантій в сучасних умовах, повинна ґрунтуватись на загальній ідеї захисту прав людини, з'ясуємо сутність поняття «соціальні права людини».

Основні права людини можна поділити на дві категорії: перша - це громадянські та політичні права, а друга - економічні, соціальні та культурні права, але ці дві категорії мають суттєву різницю. Для забезпечення соціальних та економічних прав необхідні достатні економічні ресурси, відповідна

соціальна інфраструктура, належна організація управління, ефективна система розподілу тощо. [14, с. 51].

Класифікують соціальні права людини відповідно до змісту міжнародних документів. Європейська соціальна хартія, прийнята у 1996 р. і ратифікована в Україні 14.09.2006 р., закріплює стандарти соціальних та економічних прав та їх широку класифікацію [20]. Відповідно до Хартії існують єдині світові стандарти, нормами та принципи реалізації соціальних прав, але вітчизняні науковці, розглядаючи розділ II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», роблять висновок, що у конституційно-правовому закріпленні в системі соціальних прав, відсутня чітка внутрішня структура та немає теоретичного визначення систематизації соціальних прав [20].

Згідно з Конституцією України держава гарантує кожному громадянину:

- права на працю (ст. 43) ;
- своєчасне одержання винагороди за працю, на належному рівні (ст. 43);
- права на соціальний захист (ст. 46);
- право на житло (ст. 47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (достатнє харчування, одяг, житло) (ст. 48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування (ст. 49);
- право на освіту (ст. 53) [31].

Об'єктивною необхідністю існування будь-якої правової держави є забезпечення реалізації її соціальних гарантій. Сфери забезпечення державних соціальних гарантій зображені на рис. 1.1. Обсяг і рівень таких гарантій є мірилом цивілізованості держави, обов'язковим елементом економічної системи та умовою її соціальної стабільності.

Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення поняття «державні соціальні гарантії» слід зазначити, що державні соціальні гарантії доцільно розглядати, як систему пов'язаних між собою економічних, юридичних, матеріальних та інших засобів, на які покладено функцію реалізації

конституційних зобов'язань держави, перед членами суспільства, для того щоб забезпечення соціальних потреб відбувалося на рівні не нижче встановлених законом норм.

Рис.1.1. Сфери забезпечення державних соціальних гарантій [34, с. 8].

Держава зобов'язана проводити діяльність, яка забезпечить соціальну безпеку людині та задоволення необхідних для нормальної життєдіяльності соціальних потреб, інтересів. У ст. 46 Конституції України зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом [31]. Державною політикою забезпечення соціальних гарантій є соціальна безпека людини, яка є частиною національної безпеки.

В сучасних умовах нестабільної економічної ситуації в Україні, ціни зростають, виробництво зменшується, велика кількість малих та середніх підприємств закривається, через не змогу втриматися на плаву під час карантину, як наслідок все більше людей стають безробітними, при низьких доходах люди змушені витратити велику кількість коштів в разі хвороби, що є непосильним для малозабезпечених верств населення. Тому, головним із завдань держави, в такий важкий час є надання державних соціальних гарантій своїм громадянам.

Відповідно до ст. 25 «Загальної декларації прав людини» сучасна соціальна, правова держава гарантує своїм громадянам право на гідний рівень життя, яке передбачає забезпечення їжею, одягом, житлом, медичним доглядом,

в обсягах, що необхідні для підтримки їх здоров'я й добробуту, а також, право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від особи обставини [22].

У доповіді Міжнародної організації праці «Зайнятість, зростання і базові потреби» основою є концепція «базових потреб». Вона орієнтована на забезпечення потреб бідних і малозабезпечених верств населення. Метою концепції є створення комплексу людських потреб, які вважаються «базовими» та забезпечуються за рахунок держави.

Розглядаючи категорії «державні соціальні стандарти» та «державні соціальні гарантії», деякі дослідники, одним з яких є О. Максимчук, ототожнюють їх. Також, на думку вченого, мінімальну заробітну плату та пенсію можна розглядати як «мінімальний соціальний стандарт», а мінімальний гарантований рівень доходу - «мінімальними соціальними гарантіями» [34, с. 22].

Розглянемо класифікацію соціальних гарантій, на рис. 1.2. Класифікацію зображено в системному взаємозв'язку різних форм та видів державних гарантій.

Система соціальних гарантій передбачає :

- пенсійне забезпечення (пенсія за віком, соціальна пенсія);
- державна допомога сім'ям з дітьми (допомога при вагітності та народженні дитини, допомога багатодітним сім'ям, допомога при догляді за дитиною-інвалідом, допомога при тимчасовій втраті працездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною, допомога на дітей віком до 16 років, дітей військовослужбовців, дітей які перебувають під опікою, та інші.)
- пільги, щодо оплати житлово-комунальних, транспортних та інших послуг;
- індексація грошових доходів населення;
- державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям;
- державне регулювання цін.

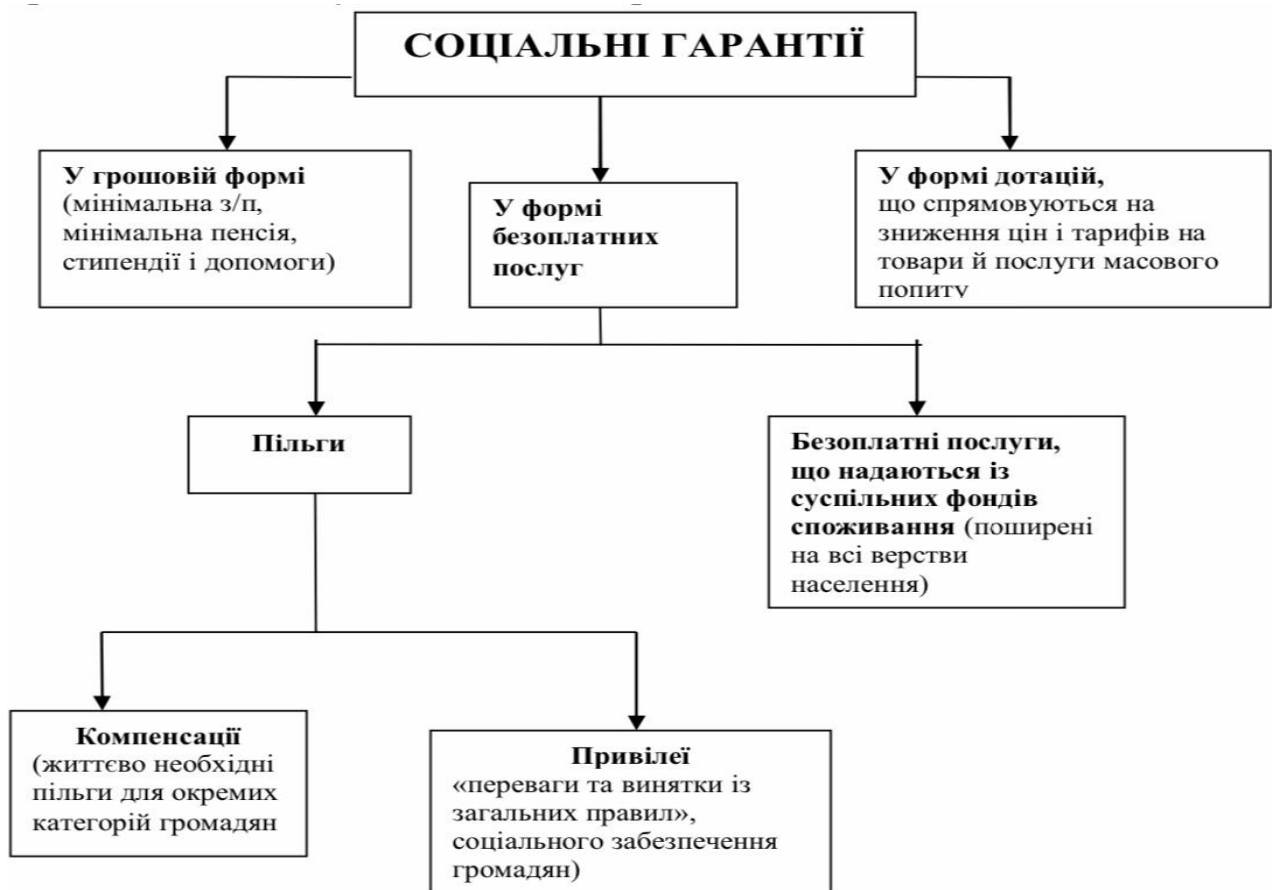

Рис. 1.2. Класифікація соціальних гарантій*

* Складено автором за даними [71].

Основою для розрахунку розмірів соціальних гарантій є прожитковий мінімум. В основу якого, покладено вартість мінімального споживчого кошика, головну частину якого складає набір продуктів харчування з розрахунком на одну особу на місяць. Цей набір розрахований на основі норм оцінки фізіологічних потреб, розроблених ще у 1990 році Ленінградським інститутом гігієни праці [54].

Одним із основних принципів Закону України «Про прожитковий мінімум» є встановлення прожиткового мінімуму з обов'язковим переглядом, не рідше одного разу на п'ять років, наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг. Востаннє він був затверджений у 2000 році і попри декілька спроб перегляду складу споживчого кошика, він залишається незмінним. У жовтні 2016 Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову

№780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних та демографічних груп» у якій дублювалися соціальні стандарти наборів зразка 2000 року, без якісного перегляду.

У структурі прожиткового мінімуму для працездатної особи 78% складає вартість продуктів харчування, а питома вага витрат на придбання непродовольчих товарів і послуг передбачена на рівні 22%, при тому що згідно Методики оцінки рівня економічної безпеки максимальним показником витрат на харчування є 50% від загальної суми прожиткового мінімуму. Також у прожитковому мінімумі повинна бути закладена величина ряду життєво важливих витрат: будівництво, купівля або оренду житла, освіта, оздоровлення, платні медичні послуги.

Іншими проблемами розрахунку прожиткового мінімуму в Україні є те, що в процесі його встановлення не передбачено врахування регіональних особливостей ціноутворення на продовольчі та непродовольчі товари та не враховано того що фізичні особи сплачують податок з своїх доходів, який відчутно знижує розмір отримуваної заробітної плати людини і зменшує її можливості у задоволенні особистих споживчих потреб.

Відтак, прожитковий мінімум як соціальна гарантія в Україні є показником нереалістичним, і існуюча методика визначення розмірів соціальних гарантій відповідно до вартості споживчого кошика спрямована на приховання, а не надання населенню повноцінних соціальних гарантій. Зростання обсягів бюджетного фінансування соціальних допомог практично не позначається на показниках бідності, які залишаються стабільними впродовж останніх років. Замість перегляду та оптимізації системи пільг, законодавча влада маніпулює фактичним розміром прожиткового мінімуму.

На нашу думку, державні соціальні стандарти та гарантії повинні забезпечувати громадянам не мінімальний рівень життя, а гідний. Адже, рівень життя вразливих верст населення прямо залежить від соціальної політики держави. Коли держава буде керуватися не «мінімальними соціальними

стандартами», а «гідними», можна буде говорити про покращення рівня добробуту в країні, Індекс якості життя українців буде рости.

Відтак, провівши дослідження сутнісних понять, можемо зробити висновок, що соціальні гарантії є поняттям складним та багатогранним. В сучасних умовах державні гарантії суспільству розглядаються як комплексне поняття, яке можна розділити правову, соціально-економічну, фінансову, організаційну, соціально-гуманітарну складову.

1.2. Механізм забезпечення реалізації соціальних гарантій в Україні

Основною умовою покращення рівня та якості життя населення є розвинута соціальна сфера. Вона є сектором економіки, в якому здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних та нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участі держави як гаранта підвищення рівня життя населення.

На соціальну сферу покладено вирішення низки завдань, котрі мають важливе значення для розвитку економіки, а саме:

- досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей;
- забезпечення зайнятості населення;
- забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям;
- підтримка вразливих верств населення;
- покращення демографічної ситуації в країні [6].

Для забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери та реалізації поставлених завдань необхідний достатній обсяг фінансових ресурсів.

Одним з основних атрибутів функціонування системи соціальних гарантій у будь-якій країні є формування відповідного організаційно-правового і фінансового забезпечення. Суспільний добробуту - це не лише права кожного

громадянина на соціальні гарантії, а й наповнення цього його реальним змістом, тобто наявність відповідних джерел та механізмів фінансування [8].

Соціальну сферу умовно можна поділити на дві складові: соціально-побутову та соціально-культурну (рис 1.3).

Рис. 1.3. Складові соціальної сфери [6].

На даний момент, питання фінансового забезпечення соціальних гарантій є особливо актуальним для України основ ринкового господарства. Період переходу з адміністративної економіки до ринкової в нашій країні затягнувся, в країні понад 5 років відбуваються воєнні дії, а в світі панує пандемія, як наслідок маємо різкий економічний спад, що супроводжується поглибленням кризи державних фінансів. Хоча наше суспільство, на даний момент, як ніколи потребує підтримки держави, в вигляді соціальних гарантій, вона не може надати їх в повному обсязі. Рівень забезпечення державою соціальних гарантій, зараз визначають не потреби суспільства, а економічні можливості держави. Це все призвело до запровадження так званого “гарантованого” мінімуму, рівнів забезпечення основних соціальних допомог і виплат. Що свідчить про звуження відповідальності держави за забезпечення соціальних гарантій, що не відповідає основним принципам соціальної держави.

В той же час, через лібералізацію економічних відносин та приватизацію, що обмежило можливості втручання держави в сектор економіки, було

втрачено можливість прямого регулювання оплати праці та інших доходів населення, обсягів та механізмів надання суспільних благ. Обсяги та структура доходів населення, а також кількісна та якісна характеристики споживання суспільних послуг є одними з визначальних чинників забезпечення соціальної безпеки держави. Тому в сучасних умовах актуальними залишаються питання розробки нових підходів до вирішення проблеми формування фінансової основи соціальних гарантій з урахуванням нових економічних реалій.

В Україні провідна роль у забезпеченні соціальних гарантій відводиться державі, виділяючи наступні способи їх реалізації:

- визначення рівня прожиткового мінімуму, що є елементом державного фінансового планування;
- соціальне страхування, основу якого складає система обов'язкового державного страхування;
- трансфертні платежі з бюджетів різних рівнів;
- державне фінансування соціальної сфери;
- регулювання відносин зайнятості [47, с. 20].

Кожен з способів реалізації соціальних гарантій пов'язаний із рухом фінансових ресурсів і відображає взаємодію елементів системи їх фінансового забезпечення. Динаміка обсягів фінансування соціальних гарантій, джерела їх формування та напрями використання коштів багато в чому визначають успіх заходів із забезпечення реалізації соціальних інтересів громадян, що є основою досягнення соціальної безпеки.

Фінансове забезпечення соціальних гарантій досягається за рахунок взаємодії багатьох ланок фінансової системи:

- бюджетів усіх рівнів та фондів соціального страхування;
- фінансів суб'єктів господарювання;
- фондів особистого і майнового страхування;
- фінансів домогосподарств [48, с. 12].

Для їх належного фінансування формуються відповідні фонди фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання та населення. Водночас за

допомогою різноманітних фінансових інструментів забезпечується регулювання доходів фізичних та юридичних осіб. Характерною рисою процесу фінансового забезпечення соціальних гарантій є його організаційна складність (рис. 1.4).

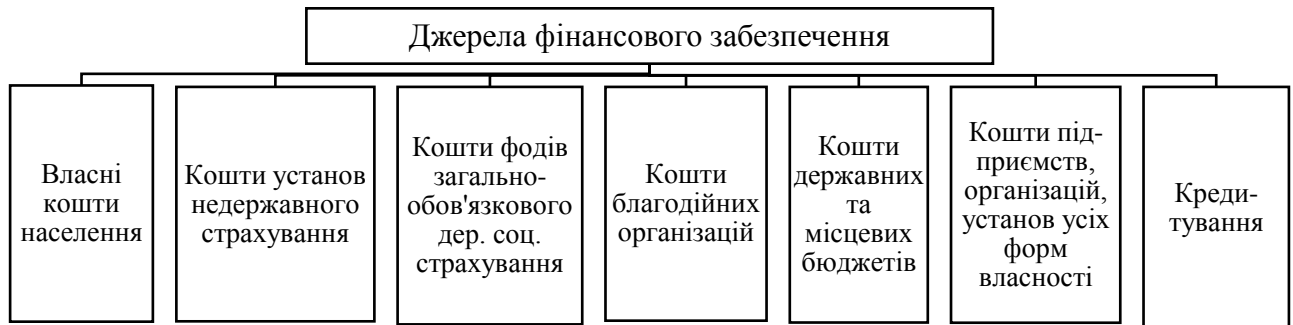

Рис. 1.4. Джерела фінансового забезпечення соціальних гарантій [5].

Основними суб'єктами формування фондів грошових коштів для забезпечення соціальних гарантій, є держава, суб'єкти господарювання і населення. Вони пов'язані між собою складною системою фінансових відносин і беруть участь у забезпеченні соціальних гарантій, а також впливають на обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються на зазначені цілі.

Фінансове забезпечення соціальних гарантій має здійснюватися на основі таких основних принципів:

- економічної обґрунтованості, що полягає у врахуванні реальних фінансових можливостей суб'єктів фінансування в процесі фінансового забезпечення соціальних гарантій;
- плановості і прогнозованості, тобто фінансування повинно відбуватися відповідно до розроблених раніше показників;
- комплексного характеру фінансування, поєднавши різні джерела та форми фінансового забезпечення соціальних гарантій, держава зможе краще задовольнити потреби суспільства;
- ефективності використання коштів, що полягає в отриманні максимального ефекту за рахунок мінімально витрачених фінансових ресурсів;

– контрольованості, що передбачає використання різних видів, форм та методів фінансового контролю за використанням грошових коштів [24].

У процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності закладається основа фінансового забезпечення соціальних гарантій. В процесі розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій формується частина доходів сектора домогосподарств, доходи бюджетів, установ державного та недержавного страхування, благодійних організацій. Таким чином, суб'єкти господарювання визначають основні параметри фінансового забезпечення соціальних гарантій.

За часів планової економіки, суб'єкти господарювання утримували на своєму балансі об'єкти соціальної сфери, а отже постачали населенню різноманітні соціальні послуги. Після процесів приватизації в державі, ці об'єкти соціальної інфраструктури передали в комунальну власність, а отже основним джерелом їхнього фінансування стали місцеві бюджети, що призвело до зниження кількості та якості соціальних послуг, через постійну нестачу коштів бюджетів. Зростання рівня фінансового навантаження на місцеві бюджети поглибило дисбаланс між їх доходами та видатками, що призвело до зростання залежності від надходжень трансфертних платежів.

З позитивного, можна зазначити, що зросла роль бізнес структур у реалізації соціальних проектів. Значна частина підприємницьких структур схвалюють участь бізнесу в фінансуванні та впроваджують свої соціальні програми.

У 2020 р. сектор бізнесу почав відігравати надзвичайно велику роль у фінансуванні закладів охорони, що є як ніколи важливими для суспільства . Великі компанії, такі як «Нова пошта», «Епіцентр К», «Київстар», «WOG», «Eldorado» та багато інших, допомагають закладам охорони здоров'я фінансово, надають предмети першої необхідності, побутову техніку, пальне, безкоштовний зв'язок, а саме головне – медичне обладнання та ліки. Навіть середній та малий бізнес, попри свої не великі прибутки, особливо в час карантину, допомагає медикам транспортом, продуктами харчування та ін.

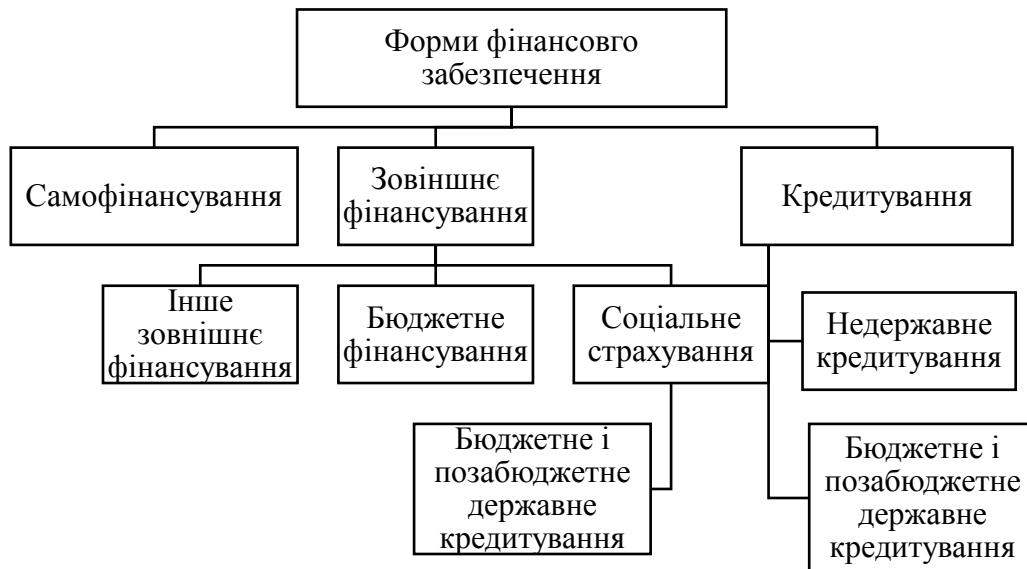

Рис. 1.5. Форми фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні*

* Складено автором за даними [23].

Існують три форми фінансового забезпечення соціальних гарантій: самофінансування, зовнішнє фінансування та кредитування.

Самофінансування притаманне для домогосподарств, воно буває пряме або опосередковане. Прямим його можна вважати через те, що домогосподарства за рахунок своєї заробітної плати задовольняють свої особисті потреби, тобто прямо фінансують соціальні гарантії. Але так само фізичні особи сплачуючи податки до державних та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, які потім спрямовуються на забезпечення соціальних гарантій населенню. Роль держави в цьому випадку обмежується лише регулюванням умов праці та мінімального розміру її оплати. Розрахунок мінімальної заробітної плати проводиться на основі прожиткового мінімуму, який виражає вартісну величину набору товарів і послуг, достатнього для забезпечення фізичного та духовного розвитку особи на мінімальному суспільно прийнятному рівні.

Також, важливим джерелом фінансування соціальних гарантій, є гуманітарна та фінансова допомога вітчизняних та зарубіжних благодійних фондів, організацій, приватних осіб, а також церковних громад. У більшості

випадків вона полягає в реалізації програм допомоги бідним, проведенні благодійних акцій. Новим напрямом діяльності вищезазначених організацій є фінансова допомога територіальним громадам у реалізації проектів побудови об'єктів соціальної інфраструктури. Але варто зазначити, що розвиток добродійності в Україні стримується відсутністю економічних стимулів з боку держави до реалізації благодійних програм.

Другою формою фінансового забезпечення соціальних гарантій є бюджетне фінансування, яке проявляється під час надання державою суспільних послуг населенню через установи соціальної сфери, або через системи соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів. При цьому джерелами фінансування є ресурси, які акумулюються у державному та місцевих бюджетах. Отже, таке фінансування можна віднести до форми «самофінансування», воно повністю відповідає теорії фіскального обміну, основна ідея якої полягає в існуванні між державою та суспільством взаємовигідного обміну за схемою “податки – блага”.

Зовнішнім фінансуванням соціальних гарантій, вважаються лише, програми соціального захисту, які впроваджуються суб'єктами господарювання приватного сектора економіки щодо власних працівників, а також заходи в рамках благодійних акцій.

Кредитування як форма фінансового забезпечення соціальних гарантій наразі в Україні не достатньо розвинена. Кредитування застосовується лише у випадку бюджетного кредитування вищої освіти, або пільгового житлового будівництва.

Важливим аспектом фінансового забезпечення соціальних гарантій є визначення напрямів фінансування, в основу якого має бути покладена відповідна класифікаційна ознака їх розподілу (рис 1.6).

Фінансове забезпечення соціальних гарантій матеріального добробуту спрямоване на гарантування населенню мінімально прийняттого рівня життя через приведення мінімального рівня доходів, матеріального забезпечення при настанні соціальних ризиків (старості, безробіття, тимчасової втрати

працездатності чи внаслідок нещасного випадку та ін.), інших видів соціальної допомоги відповідно до встановлених соціальних стандартів, проведення індексації доходів населення з урахуванням темпів зростання споживчих цін.

Рис. 1.6. Напрями фінансування соціальних гарантій в Україні [19].

Фінансування соціальних гарантій споживання нематеріальних суспільних благ передбачає спрямування коштів на забезпечення населенню гарантованих обсягів і якості соціально-культурних, транспортних, побутових послуг та обслуговування у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту тощо.

Важливим моментом при цьому є визначення обсягів фінансування, яке базується на застосуванні державних соціальних стандартів та нормативів відповідно до Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” №2017 від 5 жовтня 2000 року [55]. Вважаємо, що за рахунок фінансових ресурсів держави повинен забезпечуватися мінімально

необхідний рівень надання послуг у галузі освіти, медичного, культурного, побутового і соціального обслуговування населення, насамперед громадянам з низьким рівнем матеріального забезпечення. Водночас, у державі повинні бути створені умови для споживання суспільних благ і послуг на рівні, вищому від гарантованого, а також якіснішого змісту.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ фінансового забезпечення соціальних гарантій можна зробити такі висновки.

В економічній літературі подаються різноманітні тлумачення поняття «державних соціальних гарантій». Найбільш точним, на нашу думку є визначення чинного законодавства України, згідно з яким державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Система соціальних гарантій складається з: пенсійного забезпечення допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям, пільг на оплату житлово-комунальних та інших послуг, індексації грошових доходів та регулювання цін. Основою для розрахунку державних соціальних гарантій є прожитковий мінімум, вартість якого визначають відповідно до мінімального набору продуктів харчування та непродовольчих товарів і послуг.

Формування фінансової бази соціальних гарантій досягається за посередництвом багатьох ланок фінансової системи. Джерелами фінансування соціальних гарантій в Україні є: власні кошти, кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, кошти установ недержавного страхування, кошти державних та місцевих бюджетів, кошти

соціальних фондів, кошти підприємств, організацій, установ усіх форм власності, кредитування.

На сьогодні систему соціального захисту України можна розділити на державну та недержавну. Виплата більшості соціальних допомог відбувається за рахунок видатків державних та місцевих бюджетів. В основному ці допомоги спрямовуються на підтримку малозабезпечених верств населення. Реалізація соціальних гарантій для працездатного населення відбувається за рахунок коштів організацій та підприємств.

Основною метою державних соціальних гарантіє є забезпечення мінімально-необхідного рівня надання послуг у галузі освіти, медичного, культурного, побутового і соціального обслуговування населення, насамперед громадянам з низьким рівнем матеріального забезпечення. Водночас, у державі повинні бути створені умови для споживання суспільних благ і послуг на рівні, вищому від гарантованого, а також якіснішого змісту.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій населенню

На сьогодні, Україна поступово переходить до нової системи соціально-економічних відносин, проте побудова сфери соціального захисту залишається незмінною. Соціальну підтримку отримують, лише окремі категорії населення:

- люди похилого віку та інваліди (пенсійне забезпечення);
- студенти (виплата стипендій);
- сім'ї (допомога при народженні дитини, виплати багатодітним сім'ям).

А також існує розгалужена система пільг та субсидій:

- субсидії призначаються для більшості українських родин, якщо їхні комунальні витрати перевищують в середньому 15% щомісячного сукупного доходу;
- пільги призначаються для учасників бойових дій, учасників війни, інвалідів I, II, III групи, членам сім'ї загиблого ветерана війни, особам з особливими заслугами перед Батьківщиною, особам з особливими трудовими заслугами, дітям війни, багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, військовослужбовцям та іншим [60, с. 48].

Система пільг є доволі розгалужена та зовсім не пов'язана з рівнем матеріального добробуту домогосподарств. Для фінансового забезпечення такої розгалуженої системи соціального захисту потрібні значні фінансові ресурси, що в сучасних умовах стану економіки України стає непосильним тягарем для бюджету держави.

На даному етапі розвитку, система соціального захисту України потребує реформування. З одного боку, потрібно зменшити розмір соціальних видатків з метою скорочення навантаження на економіку країни, а, з іншого боку,

реформування системи соціального захисту повинно відбуватися без зменшення доступу громадян до гарантованих державою прав та без обмеження можливостей населення користуватися безоплатними соціальними послугами. Тому важливим завданням, є оцінка існуючого стану фінансового забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, для подальшої оптимізації та підвищення ефективності усіх соціальних програм.

В умовах зростання кількості соціальних програм та пільг, розширення кола осіб, які мають право на їх отримання, та зростання усіх соціальних стандартів в Україні спостерігається стрімке зростання соціальних видатків (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні в 2012-2019 рр.*

Роки	Видатки зведеного бюджету, млрд. грн.	ВВП, млрд. грн.	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			Усього, млрд. грн.	Частка в загальній сумі зведеного бюджету, %	Частка у ВВП, %
2012	492,4	1408,9	125,3	25,50	8,90
2013	505,8	1454,9	145,1	28,69	9,97
2014	532,1	1566,7	138,0	26,38	8,81
2015	679,9	1979,4	176,3	25,93	8,91
2016	835,6	2383,2	258,3	30,91	10,84
2017	1056,8	2982,9	285,8	27,04	9,58
2018	1032,1	3558,7	251,3	24,35	7,06
2019	1370,1	3974,5	321,7	23,49	8,09

*Складено автором на основі [45].

На основі наведених даних можна побачити, що у 2016 р. частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та

ВВП досягла найвищого рівня та становила відповідно 30,91 % та 10,84 %. Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в загальній сумі зведеного бюджету протягом 2012–2019 рр. не була стабільною й постійно змінювалася, найменше її значення було у 2019 р. – 23,49 %, а найбільше – у 2016 р. – 30,91 %. Коливання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період у ВВП у межах 7,06-10,84 % є доволі значним та свідчить про значимість соціальної функції держави щодо соціального забезпечення й соціального захисту в Україні [45].

Порівняно із зарубіжним досвідом частка в загальній сумі видатків зведеного бюджету на соціальний захист є досить значною. Зокрема, у 2019 р. в Італії цей показник становив 27 %, у Німеччині – 23,0 %, у Польщі – 18,2 %. Набагато нижчим від України є цей показник у Канаді – 16 %, в Ірландії – 15 %, Ісландії – 14,5%; вищим – в Австрії – 29,0 %, у Бельгії – 29,9 %, у Данії – 27,8 % [52, с. 43]. Помітні відмінності між Україною та зарубіжними країнами, спостерігаються після значного підвищення курсу долара та євро порівняно з національною валютою в 2014-2015 рр. Внаслідок цього, розбіжності між обсягом витрат на соціальний захист європейських країн та України. Вони пов'язані з різним рівнем цін, безробіття, демографічним складом населення, відмінностями у системах соціального захисту тощо.

Порівнявши структуру загальних видатків на соціальний захист в Україні та в європейських країнах слід зазначити, що в Україні понад 90% всіх видатків системи соціального захисту спрямовується на осіб пенсійного віку, цей відсоток є значно більший, ніж відповідний у країнах-членах ЄС.

Розглянемо динаміку зміни видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2015–2019 рр. (рис. 2.1).

У фінансовому забезпеченні соціальних гарантій за рахунок ресурсів бюджетної системи фінансування з державного та місцевим бюджетів відбувається практично на одному рівні, хоча обсяг фінансових ресурсів місцевих бюджетів значно менший за розмірами державному бюджету.

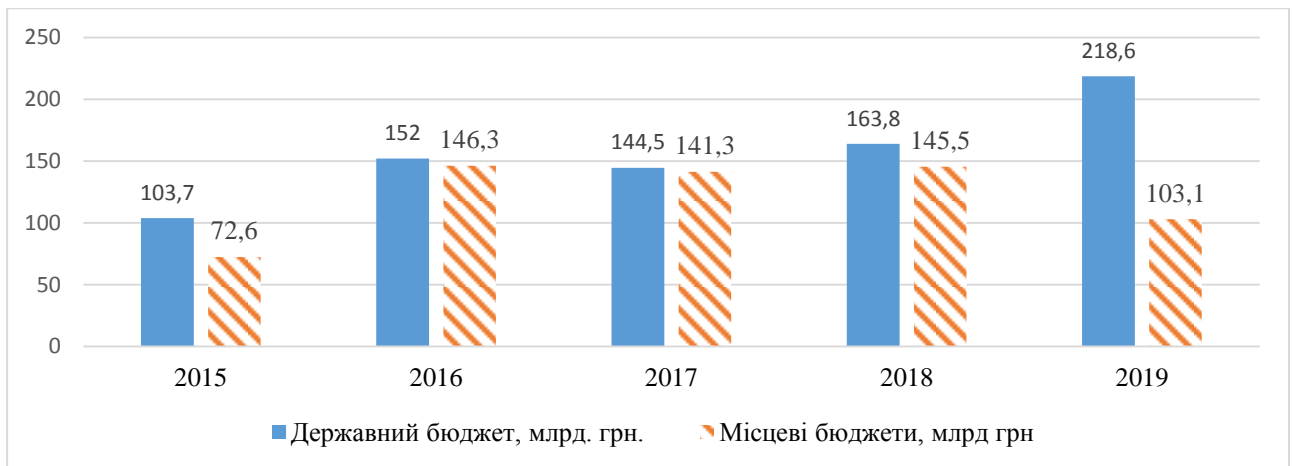

Рис. 2.1. Динаміка зміни видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2015–2019 рр., млрд. грн.*

* Складено автором на основі [45].

Водночас, зберігається високий ступінь централізації соціальних видатків у державному бюджеті, а найвищого рівня цей показник досяг у 2019 р., що пов'язано із значним зростанням видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. У цьому році вперше обсяги видатків державного бюджету на соціальні гарантії перевищили відповідні показники місцевих бюджетів майже вдвічі і показник досягнув 67,9 % соціальних видатків зведеного бюджету [45].

Основними причинами такого зростання стали:

- а) покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, який виник внаслідок приведення розміру мінімальної пенсії до прожиткового мінімуму;
- б) значне підвищення мінімальних розмірів соціальних допомог.

Аналізуючи дані рис. 2.2, з упевненістю можна стверджувати, що основною (найбільш об'ємною) статтею видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення є видатки на соціальний захист пенсіонерів.

Так, у 2019 р. видатки на соціальний захист пенсіонерів становили 92,2 % усіх видатків на соціальний захист. Другою за питомою вагою 3,8% від загальної суми є стаття про соціальний захист інших категорій населення (інваліди, постраждалі від аварії на ЧАЕС, військовослужбовці тощо).

Найменше фінансується фундаментальні дослідження і розробки у сфері соціального захисту (менше 0,01 %). Це свідчить про недостатню увагу держави до наукових досліджень у цій сфері.

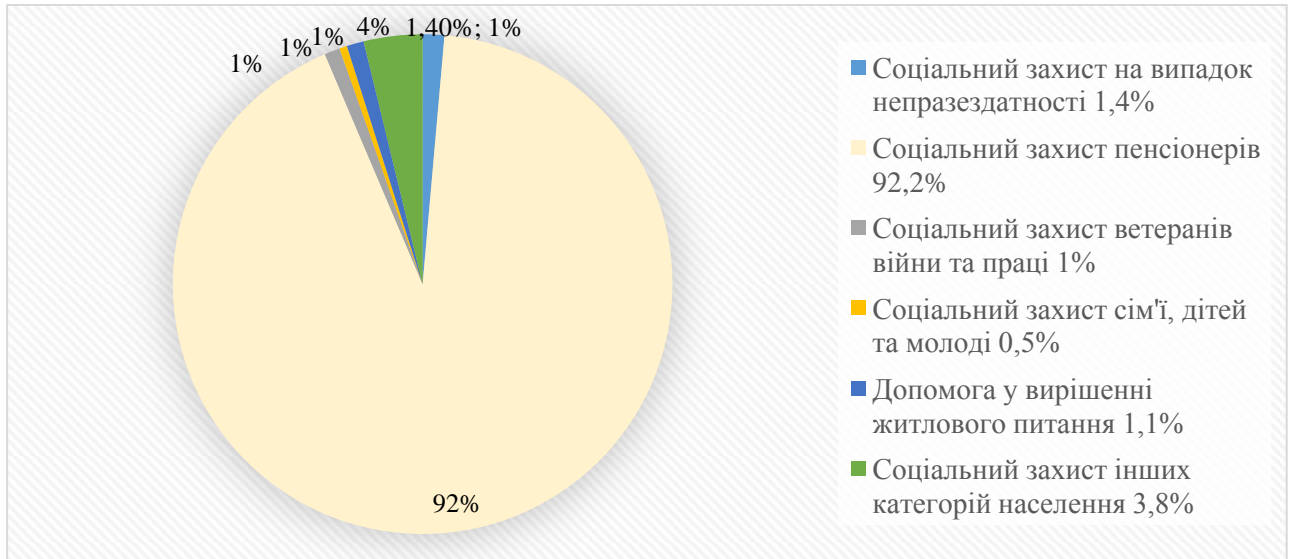

Рис. 2.2. Склад видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2019 р., %*

*Складено автором на основі [45].

В Україні у видатках на соціальну сферу видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення завжди займали провідне місце, а бюджет країни був одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Аналіз структури видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення дозволить оцінити темпи зростання даного виду видатків протягом 2013-2019 рр. (рис. 2.3). Відтак, у 2013 р. видатки соціального спрямування державного бюджету становили 88,5 млрд. грн., або 31 % від загальної суми видатків та протягом досліджуваного періоду мали тенденцію до зростання. У 2019 р. видатки сягнули 218 млрд. грн., порівняно з 2017 р. вони збільшились на 51%, а в порівнянні з 2018 на 31%.

Недостатня кількість бюджетних коштів призводить до невиконання планових показників бюджетного фінансування. Попри те, що галузь

соціального забезпечення соціального захисту населення є пріоритетною для держави, недофінансування державних соціальних програм є частим явищем.

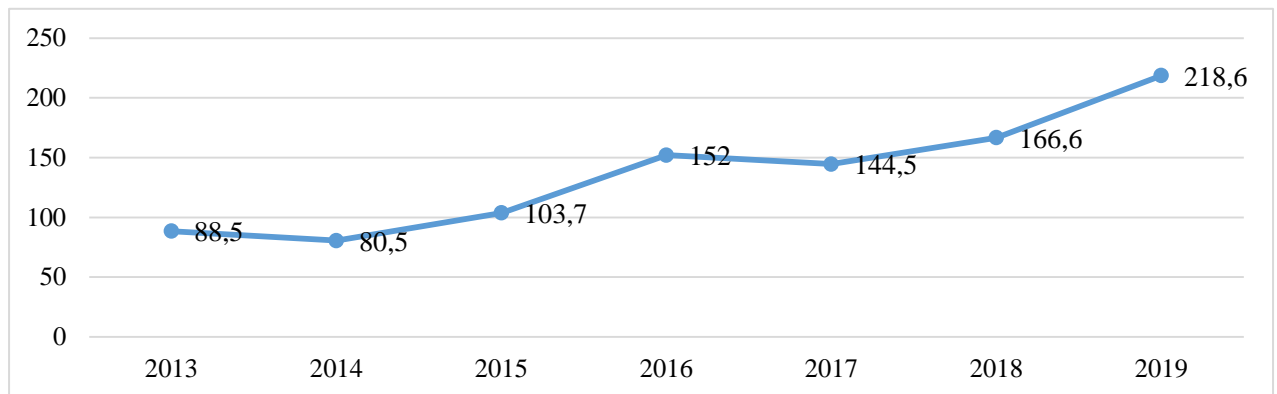

Рис. 2.3. Динаміка витратків на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2013-2019 рр., млрд. грн. *

*Складено автором на основі [45].

Соціальна програма - це комплекс узгоджених заходів, що спрямовані на вирішення певних соціальних проблем. Як правило, соціальний та соціально-економічний ефект соціальних програм виражається в підвищенні якості життя громадян і суспільства в цілому. В процесі реалізації соціальних проектів / програм найчастіше вирішуються загальні проблеми суспільного характеру: зниження рівня бідності, смертності, зменшення кількості бездомних і т. д. [62].

Такі програми є різновидністю бюджетного фінансування соціального захисту та забезпечення. Недофінансування соціальних програм суттєво позначається на рівні життя населення, в першу чергу на найбільш вразливих верствах населення. Причиною недофінансування таких програм є обтяженість системи соціального захисту в Україні великою кількістю пілг та переважною відсутністю адресності при наданні допомоги населенню. Загальна вартість пілг в Україні оцінюється від 3,8 до 5,8 млрд. дол. США на рік [1].

Для оцінки динаміки витратків державного бюджету важливим є їх порівняння стосовно зміни величини ВВП. Впродовж 2013-2019 рр. темпи зростання витратків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення суттєво перевищували темпи зростання ВВП (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Співвідношення темпів зростання ВВП та видатків зведеного бюджету на соціальний захист та забезпечення протягом 2013-2019 рр.*

Роки	ВВП, млрд. грн.	Темпи зростання, %	Видатки зведеного бюджету на соц. захист та забезпечення, млрд. грн.	Темпи зростання, %	Відхилення
2013	1454,9	3,3	145,1	15,8	-12,5
2014	1566,7	7,7	138	-4,9	12,6
2015	1979,4	26,3	176,3	27,8	-1,5
2016	2383,2	20,4	258,3	46,5	-26,1
2017	2982,9	25,2	251,3	-3,3	28,5
2018	3558,7	19,3	309,3	23,1	-3,8
2019	3974,5	11,7	321,7	4,0	7,7

*Складено автором на основі [45].

За досліджуваний період, темпи зростання видатків на соціальний захист перевищували темпи зростання ВВП в 2013 р. - 12,5%, в 2015 р. - 1,5%, в 2016 р. - 26,1%, в 2018 р - 3,8% , що свідчить про неефективний механізм фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в Україні та необхідність оптимізації структури видатків та соціальний захист [45].

Важливе місце у структурі фінансового забезпечення соціальних гарантій займають видатки місцевих бюджетів. Місцеві бюджети — це балансові розрахунки, які відповідають вимогам складання балансів, тобто вони мають надходження та витрати, а в їх основі покладено принцип збалансування. Тому можна стверджувати, що місцеві бюджети - це балансові розрахунки доходів і витрат, які мобілізуються й витрачаються на відповідній території [51].

На прикладі бюджету м. Тернополя проведемо аналіз структуру видатків місцевого бюджету на соціально-культурну галузь загалом, та соціальний захист і соціальне забезпечення, зокрема. Проаналізувавши наведені дані, можемо зробити висновок, що на соціально-культурну сферу з бюджету міста виділяється в середньому 77% коштів від загальних видатків, що є понад 2/3 всіх видатків бюджету (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Динаміка та структура показників видатків бюджету м. Тернополя
на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2015-2018 рр.***

Показники	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
Освіта	368,4	29,7	495,5	28,7	709,9	299	846,1	34,5
Охорона здоров'я	184,3	14,8	186,2	10,8	250,2	10,5	286,6	11,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	332,9	26,8	561,7	32,6	806,1	34,0	684,7	27,9
Культура і мистецтво	38,2	3,1	44,1	2,6	64,1	2,7	46,9	1,9
Фізична культура і спорт	19,6	1,6	21,9	1,3	35,6	1,5	37,2	1,5
Разом видатків на соціально-культурні цілі	943,4	76,0	1309,4	76,0	1865,9	78,6	1901,5	77,5
Всього видатків	1241,4	100	1723,7	100	2372,2	100	2454,4	100

*Складено автором на основі [44].

Обсяг загальних видатків на соціально культурні цілі у 2015 р. становив 943, 4 млн. грн., а у 2018 – 1901,5 млн. грн., тобто, за досліджуваний період видатки зросли на 101%. Найбільшу питому вагу займають видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення та охорону здоров'я. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення упродовж 2015-2018 рр. становлять 26,8-34% [44].

У видатках на соціальний захист та соціальне забезпечення місцевого бюджету м. Тернополя найбільшою питоною вагою визначаються видатки на допомогу сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям, а також видатки на оплату послуг ЖКГ(субсидії), після 2016 р. питома вага останніх займає понад 50%. Питома вага допомоги малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми у 2015 р. займала 52,3 % від усіх видатків на соціальний захист, при тому, що у 2016 р. питома вага знизилась до 31,8%, загальний обсяг продовжує зростати і збільшився на 38% за період 2015-2018 рр. (табл. 2.4) .

Таблиця 2.4

**Динаміка та структура показників видатків бюджету м. Тернополя
на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2015-2018 рр.***

Показники	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
Допомога сім'ям з дітьми та малозабезп. сім'ям	174,2	52,3	178,6	31,8	193,7	24,0	241,0	35,2
Додаткові виплати населенню на оплату ЖКП	87,8	26,4	283,3	50,4	464,9	57,7	375,6	4,95
Утримання установ соц. захисту	7,4	2,2	9,3	1,6	12,2	1,5	14,5	2,1
Компенсація за пільгове перевезення громадян	1,1	0,3	1,2	0,2	47,9	5,9	39,2	5,7
Інші виплати	62,4	18,8	89,3	16	87,4	10,9	14,4	2,1
Разом	332,9	100	561,7	100	806,1	100	684,7	100

*Складено автором на основі [44].

Провівши моніторинг видатків місцевих бюджетів на соціальне забезпечення та соціальний захист (на прикладі бюджету м. Тернополя), можемо зробити висновок, що кошти переважно спрямовуються на пасивну допомогу населення, виплати малозабезпеченим, сім'ям з дітьми та компенсацію ЖКТ, що не впливає на підвищення рівня доходів населення, тому ефективність видатків є низькою.

Також, важливе місце у фінансовому забезпеченні соціальних гарантій займають позабюджетні фонди (рис. 2.4).

До цільових позабюджетних фондів, що здійснюють видатки на соціальну сферу відноситься Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування. Фонд соціального страхування складається з трьох фондів: страхування від нещасних випадків на виробництві, страхування з тимчасової втрати працездатності та соціальне забезпечення інвалідів. Такі фонди формуються за

рахунок обов'язкових платежів фізичних та юридичних осіб, добровільних внесків, коштів Державного бюджету та інші.

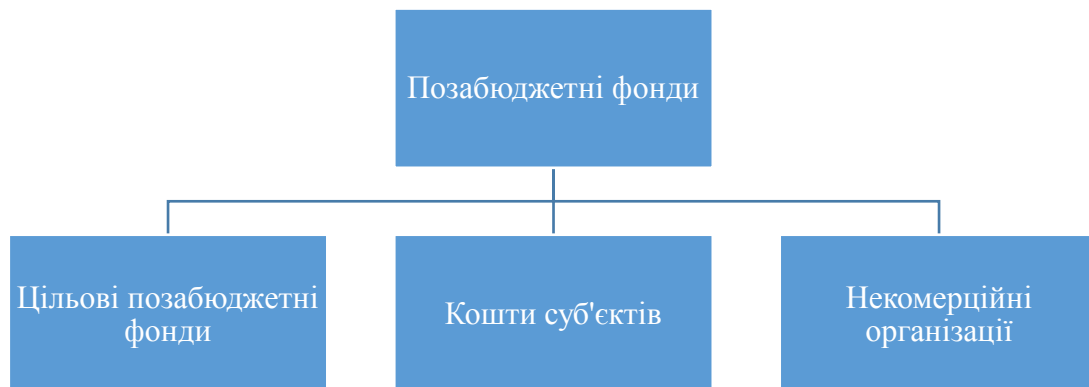

Рис. 2.4. Структура позабюджетних джерел фінансового забезпечення соціальних гарантій*

* Складено автором самостійно.

Суб'єкти господарювання розробляють та здійснюють програми соціального забезпечення своїх працівників. За рахунок власних коштів вони задовольняють матеріальні та духовні потреби працівників : оплачують перші п'ять днів тимчасової непрацездатності працівників, облаштовують робочі місця для інвалідів, утримують відомчі соціальні заклади.

Некомерційні організації складаються з благодійних фондів, недержавних пенсійних фондів та громадських об'єднань. Вони створюють фонди, які наповнюються з рахунок добровільних внесків та використовують їх на допомогу найбільш вразливим верствам населення. На відмінно від США та країн Європейського Союзу, в Україні некомерційні організації лише починають розвиватися.

Значну частину видатків на соціальне забезпечення в Україні становлять видатки, на соціальне страхування, які здійснюються за рахунок державних позабюджетних цільових фондів. Показник видатків таких фондів з 2015р. по 2019 р. зріс з 30,3 млрд. грн. до 163,57 млрд. грн. відповідно.

Можемо зробити висновок, що динаміка обсягів фінансових ресурсів, які спрямовуються державою на фінансове забезпечення соціальних гарантій, підтверджує наявність в Україні солідарної моделі соціальної безпеки, що оптимально відповідає вимогам забезпечення очікуваного суспільством рівня соціального захисту за одночасного збереження стимулів для прискореного економічного зростання.

2.2. Сучасні тенденції державного фінансового забезпечення соціальних гарантій населенню України

В умовах соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в Україні останні десятиліття, особливого значення набуває функціонування ефективної системи соціального захисту та забезпечення, здатної мінімізувати вплив соціальних ризиків у суспільстві.

Не зважаючи на розвиток системи соціальних гарантій в Україні, скорочення бідності, чи зростання якості життя громадян в країні не спостерігається. Основна причина полягає у відсутності чіткого стратегічного бачення розвитку системи соціальних гарантій та механізмів їх реалізації. Також, важливою причиною є те, що планові видатки, щодо фінансування соціальних гарантій матеріального добробуту населення, держава встановлює на основі можливостей державного та місцевих бюджетів, а не реальної потреби у фінансуванні.

Основою для розрахунку розмірів соціальних гарантій є прожитковий мінімум. В основу якого, покладено вартість мінімального споживчого кошика. Відповідно до прожиткового мінімуму визначається такий показник, як «диференціація доходів населення». Диференціація доходів – це об'єктивне явище, пов'язане з соціально-економічними відмінностями членів суспільства. У державах, де дотримуються принципів справедливості і рівності громадян,

надмірне багатство одних та бідність інших є явищем недопустимим. За даними Державної служби статистики чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму у 2019 р. склала 472,8 тис. осіб, що становить 20,2% від загальної чисельності населення, у 2018 р. – 496,7 осіб (21,2%). Динаміка позитивна, проте не відповідає світовим стандартам якості життя (табл. 2.5).

Наведені показники рівня бідності, є не до кінця виправданими, зважаючи на такі обставини: значна частина доходів населення формується у тіньовому секторі економіки і не обліковується офіційною статистикою. Наприклад, великого розвитку досягли продажі товарів та послуг у інтернеті; приховування заможними громадянами власних доходів.

Таблиця 2.5

**Динаміка показників диференціації життєвого рівня населення
України впродовж 2015-2019 рр. ***

	2015	2016	2017	2018	2019
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:					
тис. осіб	271,3	101,3	56,5	2,3	9,4
у відсотках до загальної чисельності населення	11,5	4,3	2,4	0,1	0,4
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичному прожиткового мінімуму:					
тис. осіб	1106,3	937,8	840,5	496,7	472,8
у відсотках до загальної чисельності населення	46,9	39,8	35,7	21,2	20,2
Середньомісячний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на особу в місяць, грн.)	1227,3	1388,1	1603,6	1744,8	1902,08
Середньомісячний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на особу в місяць, грн.)	2257,0	2642,4	2941,46	3262,67	3660,9
Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	3,4	2,8	2,6	2,7	3,3
Децильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах)	5,1	4,3	4,5	4,3	4,4

* Складено автором за даними [45].

Важливим питанням у сфері добробуту населення є трудові відносини та організація праці. Головним доходом населення є заробітна плата, а

найголовнішою складовою державних соціальних гарантій - мінімальна заробітна плата. Оплата праці є елементом національної політики, а тому їх регулювання повинно здійснюватися виважено та на державному рівні. Одним із головних важелів державного впливу на порядок організації оплати праці на підприємствах та установах є надання соціальних гарантій в оплаті праці. До таких гарантій входять: мінімальна заробітна плата, норми оплати праці, інші гарантії та компенсації.

При оцінці рівня економічної безпеки застосовують єдиний критерій відповідності показників оплати праці вимогам соціальної безпеки – співвідношення між середньою заробітною платою і прожитковим мінімумом для працездатних осіб. Порогове значення такого показника встановлене на рівні 3 (300%), тобто в середній заробітній платі повинно бути 3 прожиткових мінімумів. Наприклад, середня заробітна плата в 2020 р. становить 10542 грн., а прожитковий мінімум 2118 грн., отримаємо - 4,98 , доволі хороший показник, якщо нормою вважати 3.

Але, варто зауважити, що показник вираховується до номінальної заробітної плати і не зовсім актуальної для всіх категорій працівників. Наприклад, працівники освіти або медицини, без стажу роботи, при достатній кількості годин отримують мінімальну заробітну плату. При мінімальній, 5000 грн. сплативши ПДФО (18%) та військовий збір (1,5%) «на руки» буде видано 4025 грн., тобто 80% від прожиткового мінімуму.

На рис 2.5. можемо простежити, що у 2013-2016 рр. мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум були практично на одному рівні, після 2016 р. мінімальна заробітна плата почала різко зростати і вже у 2020 р. становить 2,36 прожиткових мінімумів.

Важливе місце серед доходів населення займають соціальні трансферти, у 2019 р. їх загальна сума становила 1 173 253 тис. грн., майже 32% від загальних доходів населення. Соціальні трансферти – це система грошових або натуральних виплат населенню, не пов'язаних з його участю у господарській діяльності в даний час або в минулому.

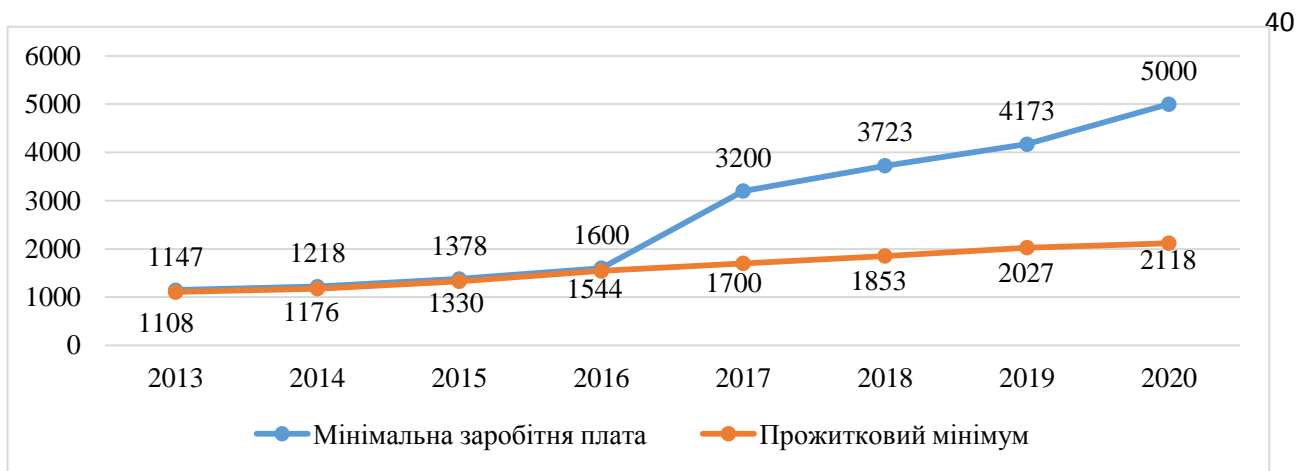

Рис. 2.5. Динаміка зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму впродовж 2013-2020 рр., грн.*

*Складено автором на основі [45].

Система соціальних трансфертів включає: цільові допомоги (грошові, натуральні, безготівкові, тобто пільги по оплаті); соціальне забезпечення (система інтернатних установ та територіальних центрів); соціальний захист через недержавні організації; соціальна допомога з фондів підприємств [72, с. 45].

Виділяють такі основні завдання соціальних трансфертів: забезпечення населення соціально значущими послугами; пом'якшення негативних зовнішніх ефектів від пристосування населення до ринку (зростання бідності, убогості та безробіття); підвищення рівня життя соціальних груп населення, які не залучені до трудового процесу [69, с. 120].

Соціальні трансферти можна поділити на такі категорії:

- соціальні допомоги (пенсії, стипендії, допомоги);
- соціальні трансферти в натуральній формі;
- інші одержані поточні трансферти, зокрема, трансферти між родичами, та трансферти отримані з-за кордону.

Протягом 2012-2014 рр. загальна сума соціальних трансфертів в грошовій формі значно перевищувала вартість трансфертів в натуральній. Але після 2015 р. соціальні трансферти в натуральній формі почали поступово зростати і досягли майже одного рівня з грошовими у 2018 р. Прикладом трансфертів в натуральній формі можуть бути отримання засобів першої

необхідності та продуктів харчування, технічних засобів пересування, утримання непрацездатних у будинках пристарілих (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка соціальних трансфертів в Україні протягом 2012-2019 рр.,
тис. грн.***

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Соціальні Допомоги	301621	323123	311360	342562	337773	391776	465776	556326
Соціальні трансферти в натуральній формі	192827	204840	195881	236647	270560	382345	446193	424827
Соціальні допомоги та інші поточні трансферти	542781	586379	562325	658885	699340	886458	1056134	1106738

* Складено автором за даними [45].

Внесок держави у формування соціальних трансфертів населенню не обмежується лише їх фінансуванням за рахунок коштів бюджетів, оскільки акумульовані у державних соціальних позабюджетних фондах кошти також спрямовуються на вказані цілі.

Провідне місце у структурі соціальних трансфертів належить соціальним гарантіям непрацездатним особам, насамперед пенсіонерам. Проаналізувавши структуру видатків державного бюджету, бачимо, що основна частина видатків спрямована саме на пенсійне забезпечення. Система пенсійного забезпечення вважається досконалою лише коли вона є фінансово стабільною та захищеною від ризиків. Механізмом здійснення державного пенсійного забезпечення в Україні виступає Пенсійний фонд.

Наведені дані у табл. 2.7 свідчать, що розмір середньомісячної пенсійної виплати поступово зростає, особливо яскраво це помітно у 2018 р. Така різке підвищення розміру місячної пенсії спостерігається через те, що у 2017 р. була

запроваджена пенсійна реформа, а також підвищення мінімальної заробітної плати, зростання впродовж 2014-2018 рр. становило 1,62 разів.

Таблиця 2.7

**Середній розмір місячної пенсії пенсіонерів усіх категорій
у 2014-2019 рр., грн.***

Роки	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах пенсійного фонду			
	Усього	У тому числі:		
		За віком	За інвалідністю	У разі втрати годувальника
2014	1526,1	1521,6	1406,5	1303,8
2015	1581,5	1573,0	1432,1	1433,1
2016	1699,5	1690,3	1545,2	1640,3
2017	1828,3	1808,9	1705,9	1803,0
2018	2479,2	2556,7	2000,9	2368,0
2019	2645,66	3009,11	2402,15	2660,9

* Складено автором за даними [1].

Рівень пенсійного забезпечення в Україні є досить низьким, він не може повністю забезпечити достатнього рівня життя особам пенсійного віку. Розглянувши динаміку чисельності пенсіонерів в Україні у 2014-2019 рр., бачимо тенденцію до зменшення такої категорії населення. Це відбувається через підвищення пенсійного віку та низький рівень життя (рис. 2.6).

У 2019 р. пенсія за віком зросла на 452,41 грн., пенсія за інвалідністю на 402,6 грн., а пенсія що виплачується у зв'язку з втратою годувальника на 292,9 грн. Також, починаючи з 1 липня 2019 р., пенсіонери, які працюючи отримували низькі заробітні плати, але мали достатній трудовий стаж 30 років- для жінок, 35 років - для чоловіків, почали отримувати пенсій в розмірі не менше 2000 грн.

Однією з головних проблем в Україні є дефіцит Пенсійного фонду. Як стверджують науковці, проаналізувавши пенсійну систему України за

критеріями фінансової стабільності її навряд чи можна назвати такою. Попри те, що найбільшою статтею видатків соціального захисту є фінансування пенсій, за розміром пенсії наших громадян, є найнижчими в Європі.

Для підвищення рівня довіри до найуразливіших верств населення, уряд збільшує розмір мінімальної пенсії, при цьому не враховує економічних можливостей Пенсійного фонду України. Це призводить до фінансової кризи пенсійної системи. Держава змушена покривати дефіцит бюджету Пенсійного фонду за рахунок коштів державного бюджету, як наслідок відбувається розбалансування бюджету Пенсійного фонду України. Працездатні громадяни фактично двічі фінансують виплати непрацюючим: коли сплачують усі види пенсійних внесків та через виділення бюджетних коштів на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду і субсидування виплати пенсій за особливими програмами [59, с. 45].

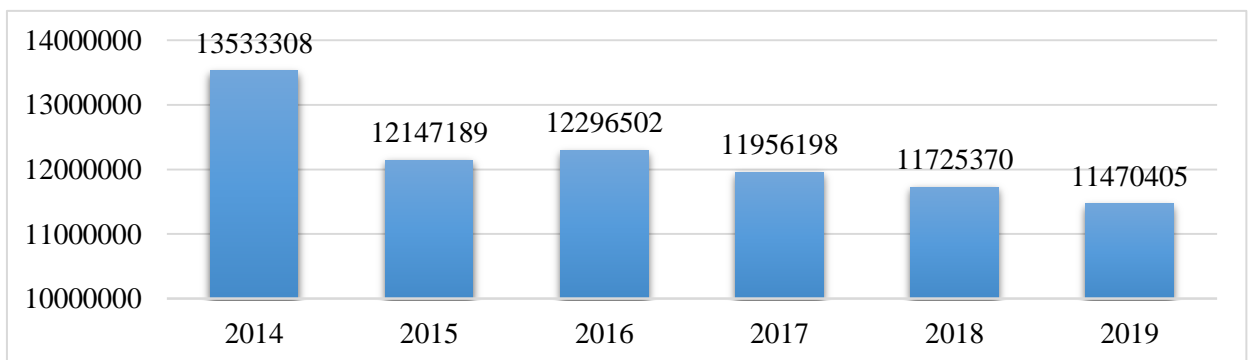

Рис. 2.6. Динаміка чисельності пенсіонерів в Україні в 2014-2019 рр., осіб*

*Складено автором на основі [45].

Також, до складу соціальних трансфертів відносять соціальні допомоги населенню та інші виплати із соціального забезпечення. Система соціальної допомоги в Україні спрямована на забезпечення соціального захисту таких категорій населення, як неповнолітні громадяни, інваліди, малозабезпечені сім'ї, ветерани війни та праці, громадяни, які потерпіли від аварії на ЧАЕС. Також досить розвинутою в Україні є система соціальної підтримки дітей,

сімей з дітьми та малозабезпечених громадян, спрямована на полегшення матеріального стану людей незалежно від їх трудової діяльності [62, с. 36].

Ще однією важливою соціальною гарантією є індексація доходів населення. Індексація - встановлений законодавчими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що компенсує подорожчання споживчих товарів і послуг. Індексація проводиться у випадку, коли величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який встановлено у розмірі 101 % [68].

Ще одним напрямом державної політики України є реалізація права громадян на житло. Згідно з ст. 47 Конституції України [31], безкоштовно житло надається громадянам, які потребують соціального захисту. В цю категорію попадають – сироти, інваліди, багатодітні сім'я, від недавня учасники бойових дій на сході України. Черга на безкоштовне житло складається з декількох тисяч громадян у кожному обласному центрі, а отримують його одиниці. Згідно з офіційними даними, більше 500 тисяч сімей в Україні винаймають житло.

Крім того, в Україні існує декілька програм з пільгового кредитування. По таких програмах держава компенсує близько 30% вартості житла, а решту суми громадян виплачує під невеликий відсоток. Та незважаючи на велику кількість бажаючих, такі кредити отримують одиниці і в більшості випадків такі програми фінансуються з місцевих бюджетів. Тому, можна зробити висновок, що право на житло, держава не реалізує на належному рівні.

Проаналізувавши тенденції фінансування соціальних гарантій, можемо зробити висновок, що за рахунок ресурсів зведеного бюджету та соціальних фондів формується більша частина доходів населення. Велику частку своїх видатків держава спрямовує на пенсійне забезпечення та соціальний захист потребуючих верств населення, тоді як забезпечення житлом та кредитні механізми є недостатньо розвинуті.

2.3. Оцінка рівня фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні

Стан та функціонування соціальної сфери невід’ємно пов’язаний з поняттям «якості життя населення». Якість життя населення – загальний добробут людей та суспільства загалом, що окреслює позитивні та негативні риси життя. У розвинутих країнах для виявлення рівня якості життя населення використовуються такі показники: доходи населення, рівень бідності та нерівності, рівень безробіття та використання робочої сили, рівень освіти, культури, здоров’я, харчування, динаміка демографічних процесів, екологія та стан навколишнього середовища, житлові умови населення, сімейні цінності, політична стабільність, соціальна безпека та ін.

Проаналізувавши дані на рис. 2.7 можемо сказати, що рівень якості життя населення в Україні має позитивні зрушення. Прожитковий мінімум протягом 2016-2020 рр. зріс на 645 грн., мінімальна заробітна плата на 2400 грн., мінімальна пенсія на 522 грн., а показник чисельності безробітних постійно коливається в межах 1486,9-1697,3 тис. осіб. Але не зважаючи на такі позитивні тенденції, рівень життя населення знаходиться на дуже низькому рівні, що вимагає надання постійних допомог від держави.

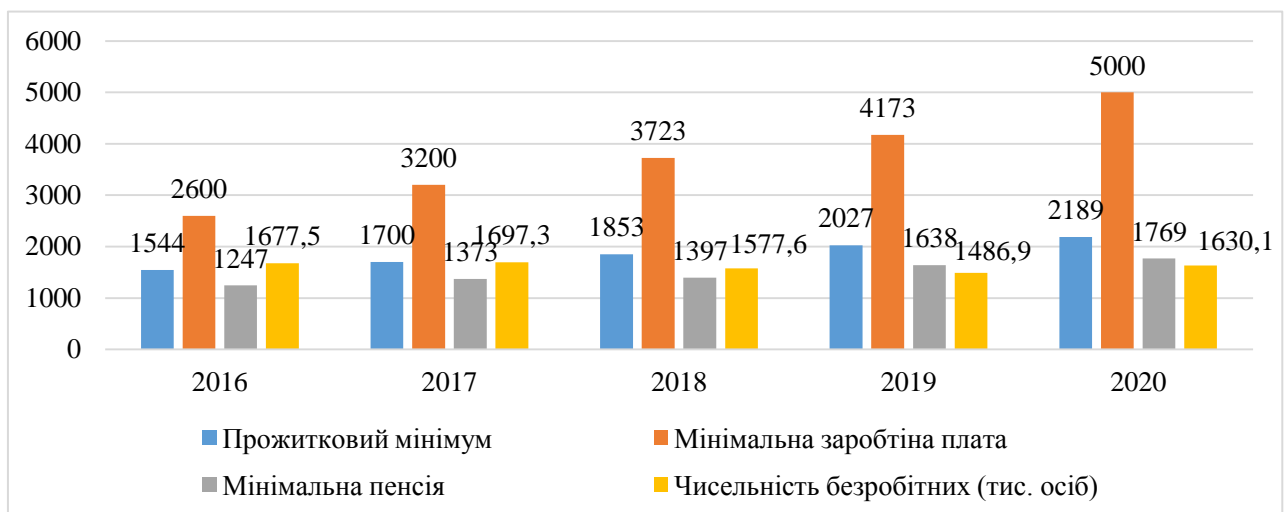

Рис 2.7. Основні показники рівня життя в Україні за 2016-2020 рр., грн. [45].

Фінансове забезпечення системи соціального захисту відбувається в основному з державного та місцевих бюджетів, тобто зведеного бюджету України (рис. 2.8), а також з позабюджетних цільових фондів.

Рис. 2.8. Динаміка загальних видатків та видатків на соціальну сферу зі зведеного бюджету України за 2015-2019 рр., млн. грн.*

* Складено автором на основі [45].

На рис. 2.8. спостерігається помітний приріст у видатках зведеного бюджету, а також поступове зростання видатків на соціальну сферу. Видатки зведеного бюджету за 2019 р. становлять 1370113 млн. грн., що на 9,6% більше ніж відповідний показник у 2018 р. При цьому показник видатків зведеного бюджету за 2018-2019 рр. на соціальний захист та соціальне забезпечення зріс лише на 4%.

Варто зазначити, що кожного року з метою покриття дефіциту Пенсійного фонду України держава перераховує певну суму з державного бюджету. Більшість видатки місцевих бюджетів спрямовані на соціальний захист та забезпечення, а також освіту та охорону здоров'я.

Попри тенденцію до збільшення видатків на соціальну сферу, жодного року в Україні, протягом 2010-2019 рр. не було досягнуто планових показників, спостерігається недофінансування та постійна нестача коштів.

Фінансування соціальної сфери в Україні здійснюється за такими основними напрямками:

- соціальний захист у випадку непрацездатності;
- соціальний захист пенсіонерів;
- соціальний захист ветеранів війни та праці;
- соціальний захист сім'ї, дітей та молоді;
- соціальний захист безробітних;
- допомога у вирішенні житлового питання;
- соціальний захист інших категорій населення;
- фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері соціального захисту;
- інша діяльність у сфері соціального захисту [49].

Забезпечення фінансування соціальної сфери відбувається, переважно, за рахунок коштів Зведеного бюджету України.

Видатки на соціальний захист та забезпечення у структурі зведеного бюджету України в 2016 р. становили 30,9%, у 2017 р. - 27%, у 2018 р. – 24,7%. У загальній структурі видатків зведеного бюджету, видатки на соціальний захист у відсотковому співвідношенні зменшуються, але проаналізувавши дані табл. 2.8 за всіма статтями згідно функціональної класифікації, бачимо обсяг видатків збільшується.

За даними оприлюдненими Міністерством фінансів України щодо виконання Зведеного бюджету держави за 2016-2018 рр. відбулося загальне збільшення видатків на 33%, а видатків на соціальне забезпечення 16,5%. Найбільшу питому вагу становлять видатки на пенсійне забезпечення 57,1 % у 2016 р., видатки на допомогу вирішення житлових питань -24,05% у 2017 р. та видатки на соціальне забезпечення сім'ї, дітей та молоді 15,7% у 2016 р.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» Фондом соціального страхування здійснюються виплати допомог з часткового безробіття (табл. 2.9).

Таблиця 2.8

**Показники фінансування системи соціального захисту в Україні за
2016-2018 рр.**

	2016		2017		2018		Відхилення між 2016 і 2018 рр.
	млн. грн.	% у сумі видатків на соц. сферу	млн. грн.	% у сумі видатків на соц. сферу	млн. грн.	% у сумі видатків на соц. сферу	
Усього видатків бюджету, млрд. грн.	835 832,1		1056973,1		1250189,5		414357,4 (або 33%)
Соціальний захист та соціальне забезпечення	258 326,1		285761,7		309363,6		51036,9 (або 16,5%)
Соціальний захист на випадок непрацездатності	10 308,7	3,99	12830,0	4,49	16108,6	5,2	5 799,9 (або 36%)
Соціальний захист пенсіонерів	147 611,3	57,1	140227,1	49	157940,7	51	10329,4 (або 6,5%)
Соціальний захист ветеранів війни та праці	6 976,5	2,7	6792,0	2,4	10234,4	3,3	3257,9 (або 31,8%)
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	40 706,8	15,7	44123,8	15,4	41884,8	13,5	1178 (або 2,81%)
Соціальний захист безробітних	94,0	0,03	107,5	0,03	150,9	0,048	56,9 (або 37,7)
Допомога у вирішенні житлового питання	41625,3	16,1	68728,7	24,05	69233,0	22,3	27697,7 (або 39,87%)
Соціальний захист інших категорій населення	8337,9	3,22	9472,8	3,31	9247,5	2,99	909,6 (або 9,83%)
Інша діяльність у сфері соціального захисту	2694,4	1	3458,4	1,21	4532,1	1,46	1837,7 (або 40,54%)

*Складено автором на основі [45].

Проаналізувавши показники таблиці можемо зробити висновок, що допомога безробітним, розмір якої визначається відповідно до страхового стажу протягом 2016-2020 рр. зросла на 520 грн. (40%), розмір виплати особам без урахування стажу на 106 грн. (19%), а допомога на поховання для безробітних на 483 грн. (31%). Попри те, що розміри мінімальних соціальних допомог визначаються відповідно до прожиткового мінімуму, їхні розміри є дуже низькими і не можуть забезпечити нормальний рівень життя людям, які тимчасово не працюють.

Таблиця 2.9

**Динаміка розміру мінімальної допомоги безробітним в Україні
протягом 2016-2020 рр., грн.***

	2016	2017	2018	2019	2020
Застрахованим особам, у яких розмір виплат залежить від страхового стажу	1280	1280	1440	1630	1800
Особам, виплати яким призначаються без урахування страхового стажу	544	544	544	610	650
Допомога на поховання для безробітних	1544	1624	1770	1853	2027

*Складено автором на основі [45].

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» за рахунок коштів Фонду соціального страхування надається допомога при народженні дитини одноразова виплата та щомісячна виплата до трьох років, щомісячні виплати одиноким матерям, а також щомісячні виплати на дітей, які перебувають під опікою, чи піклуванням (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Динаміка розміру допомоги сім'ям з дітьми в Україні протягом
2016-2020 рр., грн.***

Вид допомоги	2016	2017	2018	2019	2020
Допомога при народженні дитини:	41280	41280	41280	41280	41280
- одноразова виплата на першу дитину;	10320	10320	10320	10320	10320
- щомісячна виплата на першу дитину;	860	860	860	860	860
Допомога на дітей одиноким матерям (максимальний розмір):					
- до 6 років;	1355	1426	1492	1626	1859
- від 6 до 18 років;	1689	1777	1860	2027	2318
- від 18 до 23 років (за умови навчання)	1600	1684	1762	1921	2197
Допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням (максимальний розмір):					
- до 6 років;	2710	2852	2984	3252	4447,5
- від 6 до 18;	3378	3554	3720	4054	5545,0

*Складено автором на основі [45].

Протягом 2016-2020 рр. розмір допомоги при народженні дитини не змінилася, допомога на дітей одиницям матерям зросла на 37%, а допомога на дітей, які перебувають під опікою, чи піклуванням зросла на 64%. Також, в 2018 р. при народженні дитини, держава почала видавати «бейбі-бокси», які наповненні необхідними речами для малюка, але у середині 2020 р. їх замінили на виплату додаткових 5 тис. грн.

Також, відповідно до рівня прожиткового мінімуму, надається допомога малозабезпеченим сім'ям, за рахунок якої держава повинна зрівняти сукупний дохід малозабезпеченої сім'ї з відповідним прожитковим мінімумом (табл. 2.11). Протягом 2016-2020 рр., допомога малозабезпеченим сім'ям працевдатних осіб зросла на 189,5 (56%), для осіб які втратили працевдатність та осіб з інвалідністю допомога зросла на 391 грн. (31%), а також допомога на дітей, що проживають у малозабезпечених сім'ях збільшилась на 31%.

Таблиця 2.11

**Динаміка розміру допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні
протягом 2016-2020 рр., грн.***

Вид допомоги	2016	2017	2018	2019	2020
Для працевдатних осіб	336	336	370,02	403,41	525,5
Для осіб, які втратили працевдатність, та осіб з інвалідністю	1247	1247	1373	1497	1638
Для дітей віком:					
- до 6 років;	1151,7	1151,7	1268,2	1382,1	1512,15
- від 6 до 18 років;	1435,6	1435,6	1581,0	1722,95	1885,3
- від 18 до 23 (за умови навчання).	1360,0	1360,0	1497,7	1632,85	1768,7

*Складено автором на основі [45].

До кола основних соціальних гарантій споживання суспільних послуг, варто, віднести гарантії у сфері охорони здоров'я.

Соціальні гарантії з охорони здоров'я – це сукупність економічних і юридичних спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян щодо охорони здоров'я. [10, с. 432]. Соціальне право громадян України на охорону

здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування визначається статтею 49 Конституції України [31].

Згідно з положеннями статті держава зобов'язується створювати умови для ефективного та доступного медичного обслуговування, дбати про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечувати санітарно-епідемічне благополуччя в країні, а також сприяти розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. В статті передбачено гарантії населенню щодо надання безоплатної медичної допомоги у державних й комунальних закладах охорони здоров'я, мережа яких не може скорочуватися.

Таблиця 2.12

Динаміка видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я протягом 2015-2019 рр., *

Обсяг видатків	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП, млн. грн.	1988544,0	2383182,0	2982900,0	3332300,0	3974600,0
Видатки на охорону здоров'я (у зведеному бюджеті) млн. грн.	71001,1	75408,5	102391,6	115847,8	128377,8
% до ВВП	3,6	3,1	3,4	3,5	3,2
Видатки на охорону здоров'я - державний бюджет, млн. грн.	11450,0	12456,3	16729,1	22617,9	38561,6
Видатки на охорону здоров'я – місцеві бюджети, млн. грн.	59551,1	62952,2	85662,5	93229,9	89816,2
Частка видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я у відповідних видатках зведеного бюджету(%)	83,9	83,5	83,7	80,5	69,9

*Складено автором на основі [45].

Проаналізувавши табл.2.12. можемо зробити висновки, що видатки на охорону здоров'я протягом 2015-2019 рр. зросли на 57476,8 млн. грн., практично в два рази. Фінансується галузь охорони здоров'я державним та місцевими бюджетами, при цьому видатки місцевих бюджетів становлять 69,9-83,7 % загальних видатків.

Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я у структурі ВВП становлять 3,1-3,6% за період дослідження. За висновком Всесвітньої організації охорони здоров'я національна галузь охорони здоров'я жодної країни не може забезпечити повноцінне надання якісної медичної допомоги своїм громадянам, якщо її фінансування на рівні менше ніж 5% ВВП [33].

У 2019-2020 рр. відбулись позитивні зміни для системи охорони здоров'я України – зроблені перші кроки до запровадження нової моделі фінансування. В першу чергу, було змінено підхід у фінансуванні. Від тепер гроші ідуть за пацієнтом [33]. Тобто, фінансування залежить від кількості пацієнтів, яких обслуговує медичний заклад. Лікарі, також отримують зарплату відповідно до кількості пацієнтів, які до них звертаються (через договір з сімейним лікарем). Також, збільшено витрати на централізовану закупівлю ліків для важкохворих, що дозволяє практично повністю забезпечити медикаментами хворих на цукровий діабет, вірусні гепатити, ВІЛ/СНІД [49].

Фінансування галузі на духовний та фізичний розвиток займає одну з останніх позицій у реалізації державної соціальної політики. У табл. 2.13 спостерігаємо динаміку видатків на цю галузь, хоча за останні 5 років видатки практично подвоїлись, при співвідношенні з ВВП вони є доволі низькими 0,7-0,9% за досліджуваний період.

Фінансування соціальних гарантій споживання суспільних послуг передбачає спрямування коштів на забезпечення населенню гарантованих обсягів і якості соціально-культурного, побутового обслуговування та послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту тощо [48].

На фінансування фізичної культури та спорту припадає 0,3% від загальних видатків державного бюджету, в той час як у розвинутих країнах цей показник 8-10% видатків бюджету. Федерації спорту за видами, відомчі та громадські організації не отримують достатніх грошових надходжень з державного та місцевого бюджету, їх також фінансують фонди соціального страхування, профспілок, підприємств, організацій, установ.

Таблиця 2.13

Динаміка видатків зведеного бюджету України на духовний та фізичний розвиток у 2015-2019 рр.*

Обсяг видатків	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП, млн. грн.	1988544,0	2383182,0	2982900,0	3332300,0	3974600,0
Видатки на духовний та фізичний розвиток (у зведеному бюджеті), млн. грн.	16228,3	16884,7	24342,3	28992,9	31550,1
% до ВВП	0,8	0,7	0,8	0,9	0,8
Видатки на духовний та фізичний розвиток - державний бюджет, млн. грн.	6619,2	4958,9	7898,1	10107,1	9967,0
Видатки на духовний та фізичний розвиток – місцеві бюджети, млн.грн.	9609,1	11925,8	16444,2	18885,8	21583,1
Частка видатків місцевих бюджетів на духовний та фізичний розвиток у відповідних видатках зведеного бюджету у (%)	59,2	70,6	67,5	65,1	68,4

* Складено автором на основі [45].

Та основне навантаження на фінансування галузі припадає на місцеві бюджети. Їх частка серед загальних видатків спрямованих на галузь фізичної культури та спорту становить в середньому 55 %. Місцеві бюджети також оплачують заробітні плати працівникам галузі, стипендії відомим спортсменам та тренерам. Придбання обладнання, утримання, реконструкція та капітальний ремонт спортивних споруд фінансується за рахунок коштів позабюджетних фондів, територіальних громад та добровольчих внесків. Повністю за рахунок державного бюджету фінансуються лише бази для підготовки олімпійської та параолімпійської збірної.

На нашу думку, галузь потребує збільшення державного фінансування та пошуку нових джерел надходжень для розвитку галузі, адже фізична культура і спорт – запорука здорової нації, а це також одна із соціальних гарантій.

Також, не менш важливим аспектом є задоволення громадян їхніх соціальних потреб, що визначають становлення та розвиток людини як особистості. Освіта – це суспільне явище, що впливає на всі сфери

економічного життя суспільства, та є важливим чинником досягнення високих темпів економічного зростання й підвищення добробуту населення [40].

В умовах становлення інформаційного суспільства найважливішим показником відтворення людського капіталу стає освіта. За різними оцінками, витрат на початкову і середню освіту країни отримують до 30% приросту ВВП, а за рахунок вищої освіти – до 8-15% [39, с. 246].

За інформацією Міністерства фінансів України, темпи зростання видатків зведеного бюджету за останніх 5 років збільшились у 2 рази, у грошовому еквіваленті на 115 млрд. грн. Проаналізуємо основні показники зведеного бюджету спеціального фонду за 2015-2019 рр. (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динаміка видатків зведеного бюджету на освіту у 2015-2019 рр.*

Обсяг видатків	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП, млн. грн.	1988544,0	2383182,0	2982900,0	3332300,0	3974600,0
Видатки на освіту (у зведеному бюджеті), млн. грн.	114193,5	129437,7	177915,8	210032,3	228779,8
% до ВВП	5,7	5,4	6,0	6,3	5,8
Видатки на освіту - державний бюджет, млн. грн.	30185,7	34826,5	41297,3	44324,3	53257,4
Видатки на освіту – місцеві бюджети, млн. грн.	84007,8	94611,2	136618,5	165708	175522,4
Частка видатків місцевих бюджетів на освіту у відповідних видатках зведеного бюджету(%)	73,6	73,1	76,8	78,9	76,7

*Складено автором на основі [45].

Відтак, протягом 2015-2019 рр. значно збільшились видатки місцевих бюджетів на освіту, у цілому вони зросли на 91,5 млн. грн. Найбільше коштів на освіту з місцевих бюджетів було виділено у 2018 р. та 2019 р., причиною цього є впровадження реформи децентралізації влади та старт реформи Нової української школи.

Також, варто зауважити що відсоток видатків на освіту відповідно до ВВП коливається від 5,4% до 6,3%, що суперечить статті 78 Закону України «Про освіту» держава має забезпечувати асигнування на освіту в розмірі не менше 7 % ВВП.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження сучасного стану фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні можемо зробити висновки.

Аналіз практики формування фінансових ресурсів та видатків на забезпечення соціальних гарантій вказує на наявність недоліків методики встановлення основних соціальних стандартів і гарантій та їх надання. Досліджено, показники прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Відтак, можемо зробити висновок що їх фактичні розміри є заниженими. Доведено, що рівень прожиткового мінімуму також є нижчий, від того який здатен надати людині такий обсяг благ, який забезпечить їй нормальний рівень життя. Дивлячись на те, що рівень прожиткового мінімуму використовують при призначення соціальних допомог, робимо висновок, що вітчизняна система соціальних трансферів не забезпечує вразливі верстви населення реальним підвищенням матеріального добробуту.

Оцінивши динаміку видатків зведеного бюджету на забезпечення соціальних гарантій, спостерігаємо їх тенденцію до зростання. Протягом 2016-2018 рр. сума видатків зросла на 33 %, та при цьому рівень життя населення не змінився. Доведено, що у структурі доходів населення значну частину займають соціальні допомоги, а не заробітна плата, як це би мало бути. Виявлено, що держава не повноцінно реалізує програми житлового забезпечення населення.

Обґрунтовано, що частка державних видатків на охорону здоров'я, освіту та галузь духовного та фізичного розвитку є низько і нездатною забезпечити належного виконання своїх функцій цими галузями. При формуванні видатків за цими напрямками, необхідно звертати увагу на відсоткові показники по співвідношенні ВВП та видаткам на охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток населення, щоб вони відповідали мінімумам, які затверджені Законами України, а також світовим стандартам.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій населенню та можливості його використання у вітчизняній практиці

Перед сучасною системою державного фінансування соціальних гарантій постало багато проблем, пов'язаних з нестачею фінансових ресурсів у бюджеті необхідних для якісного та повноцінного задоволення потреб громадян і їх забезпечення. З огляду на це, актуальним питанням залишається вивчення зарубіжного досвіду організації фінансового забезпечення соціальних гарантій та участі держави у цьому процесі. Джерела фінансування соціального захисту, соціальні виплати та пільги в різних країнах світу, суттєво відрізняються від тих до яких звикли громадяни України.

Фінансування системи соціального захисту безпосередньо впливає на розподіл доходів населення шляхом перерозподілу ресурсів, які акумулюються у вигляді внесків або податків сплачених певними економічно активними особами, підприємствами та установами на користь інших залежних осіб. Отже, наслідком впливу системи соціального забезпечення на розподіл доходів і споживання між різними домашніми господарствами може бути зміна їх сукупних обсягів. Розподіл доходів позначається на структурі та обсязі сукупного попиту і, отже, на розмірі ВВП [41].

Залежно від рівня розвитку економіки, національні системи соціального забезпечення перерозподіляють до 30 % ВВП [42, с. 6]. На сучасному етапі в Європейському Союзі продовжується зниження частки ВВП, що спрямовується на соціальні виплати. Європейські країни суттєво різняться за обсягом соціальних видатків у відсотках до ВВП. Якщо Швеція, Франція, Данія, Австрія витрачають на соціальні виплати до третини ВВП, то Ірландія, Словаччина, Чехія лише близько 16 % [52]. Для того щоб визначити, які видатки належать до

соціальних, можна використати класифікацію соціальних видатків, що застосовується Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), згідно якої соціальні видатки згруповані за дев'ятьма категоріями (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація соціальних видатків, що застосовується Організацією економічного співробітництва і розвитку [52].

Категорія видатку	Вид забезпечення
Піклування про літніх людей	Звичайні пенсії, пенсії особам, які достроково пішли у відставку, допомога на дому та послуги за місцем проживання;
Піклування про членів сімей військовослужбовців та постраждалих у катастрофах	Пенсії та допомога на поховання;
Допомога у разі недієздатності ті тимчасової непрацездатності	Послуги з догляду, допомога у разі недієздатності, допомога постраждалим від аварії на робочому місці та допомога у разі нещасних випадків, виплати у зв'язку з непрацездатністю працівників;
Охорона здоров'я	Видатки на лікування у стаціонарних медичних закладах та амбулаторне лікування, оплата медичних препаратів та виплати на превентивне лікування;
Сім'я та діти	Допомога на дитину та пільгові кредити, допомога по догляду за дитиною, допомога при вагітності та при пологах, допомога самотнім батькам;
Діяльність щодо розвитку ринку праці	Послуги з працевлаштування, фінансування освітніх заходів для молоді та заходів з працевлаштування для непрацездатних;
Соціальна підтримка в разі безробіття	Допомога у разі безробіття, компенсації у разі звільнення, компенсації за дострокове звільнення, пов'язане з кон'юнктурою ринку;
Забезпечення житлом	Грошова допомога на купівлю та найм житла;
Інші заходи соціального захисту	Грошова допомога, яку не можна віднести до інших категорій, призначена малозабезпеченим верствам населення (наприклад, допомога на придбання продуктів харчування чи одягу, поширена в деяких країнах, які не є членами ОЕСР), а також інші соціальні послуги та заходи соціального захисту.

Таким чином, на формування системи соціального забезпечення впливає механізм групування соціальних видатків. Розглянувши табл. 3.1. можемо зробити висновок, що за «категоріями видатку», українська система соціального забезпечення відповідає критеріям, що використовує ОЕСР.

Розглянемо системи соціального у країнах Європейського союзу та країнах, які відрізняються високим рівнем соціального забезпечення населення.

Система соціального захисту в Німеччині складається з пенсійного страхування, страхування на випадок хвороби, страхування у випадку безробіття та у випадку необхідності в догляді. Фінансується система соціального захисту за рахунок внесків застрахованих осіб найманої праці та роботодавців, внески вони сплачують в однаковій сумі, або рахунок державного бюджету, або у комбінації обох різновидів фінансування. Практично усі громадяни Німеччини застраховані на випадок хвороби (85% - державне страхування, 15% - у приватних лікарнях). Гарантом виконання соціальних зобов'язань виступає держава, перерозподіляючи частину коштів на покриття видатків у вигляді державних дотацій. Близько 30% видатків бюджету Німеччина спрямовує на фінансування соціальних послуг, але отримують їх за рахунок держави лише ті, хто справді цього потребує [63].

У структурі фінансового забезпечення соціального захисту Великобританії практично 65% соціального бюджету виділяють на фінансування пенсій, охорони здоров'я та освіти. Іноді державні пенсії замінюють на пенсії за місцем роботи. Також, бюджетне фінансування характерне для забезпечення від нещасних випадків на виробництві та сімейних виплат [52].

У Франції фінансування системи соціального страхування базується на принципі перерозподілу доходу, виплата суб'єктам соціального страхування фінансується за рахунок внесків підприємців та робітників. Французька система соціального страхування включає в себе: пенсії по старості та інвалідності, сімейні допомоги, компенсацію витрат на лікування, допомогу по безробіттю. Винятком є виплати по безробіттю та допомога сім'я, частка державних дотацій в цих галузях значно вища, порівняно з іншими. В країні існують фонди які займаються допомогою безробітним, їхнім навчанням, перекваліфікацією та пошуком роботи. Страхування від нещасних випадків відбувається виключно за

рахунок коштів роботодавця. Франція є країною з приблизно однаковим рівнем життя всіх громадян в якій існує справедливість [65].

У Бельгії 70% загально бюджету держави витрачають на соціальний захист населення. Найбільші видатки у загальній структурі соціального бюджету здійснюються на пенсійне забезпечення та допомоги по інвалідності [15].

У Японії структура соціального забезпечення включає в себе виплати, що гарантують мінімальний дохід (пенсії, забезпечення непрацездатних), страхування здоров'я, допомоги потребуючим. Фінансова база видатків на соціальне забезпечення складається з: страхові внески найнятих робітників і підприємців - 60%, державні кошти - 20 %, доходи від активних фінансових операцій – 12%, інші – 8 %. З кожним роком частка фінансування з державного бюджету лише зменшується і замінюється іншими джерелами фінансування. Видатки на соціальне страхування займають 88% загальної суми соціального бюджету. Соціальне страхування включає в себе страхування здоров'я, страхування осіб похилого віку при повторному працевлаштуванні, пенсії, страхування працівників та відшкодування при нещасних випадках. Також в Японії існують виплати на дітей, програми забезпечення прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність, допомоги жертвам війни та ін. Присутня суспільна взаємодопомога, яка видається органами влади на: навчання, житло, медичне обслуговування та похорони [66].

На сьогодні, соціальне страхування залишається головним елементом систем соціального захисту більшості країн. В ЄС в більшості держав спостерігається явище, коли обсяг коштів, які проходять через механізм соціального страхування, вдвічі перевищує видатки держави на соціальний захист. Також, характерним для розвинутих країн є комбінація різних економічних важелів для здійснення ефективної соціальної політики [15]. Проте, важливе значення у системі захисту населення, та його найбільш вразливих верств зокрема, має займати держава. Розглянемо системи соціального захисту у розвинених країнах.

Система соціального захисту США обмежується захистом лише тих, хто не має інших доходів крім соціальних виплат. Система соціального забезпечення в Америці настільки широка, що ще на початку 1960-х років майже половину загальних витрат федеральної казни складали видатки на надання допомоги людям. Окрім програм уряду, кожен штат проводять свої власні програми допомоги потребуючим [1].

Заходи для подолання бідності бувають такими:

- надання допомоги у соціальному забезпечення, тобто щомісячні виплати держави особам, чий дохід не забезпечує таких основних потреб, як їжа і одяг;

- «Медікейд» - надання безкоштовної медичної допомоги;

- видача купонів - талони, дійсних для придбання продуктів в будь-якому магазині;

- безкоштовні сніданки і обіди для школярів;

- розподіл надлишків продовольства - уряд скуповує велику кількість продовольчих продуктів і безкоштовно роздає їх бідним сім'ям.

Також, у США надають муніципальне житло бідним. Квартури надаються у спеціально побудованих будинках за рахунок коштів держави, а відповідні органи стежать, щоб їх надавали дійсно бідним сім'ям. Вміст будинків, оплата за комунальні послуги, ремонт і меблі забезпечується повністю за рахунок держави. За нестачі таких будинків бідних, тих, що не мають даху над головою, інколи розселяють по приватних квартирах, або в готелях та хостелах, також коштом держави[1] .

У Канаді бюджетні кошти розподіляється так, щоб максимальну користь від них отримували саме громадяни. Видатки на утримання державного апарату та потреби держави, в перерахунку на душу населення, в декілька раз менші ніж в Україні. Податки в основному фінансують соціальні програми. Програми допомоги розраховані на всі прошарки суспільства, особливо на неповнолітніх дітей, безробітних та людей похилого віку [15].

У Нідерландах, система соціального захисту складається з державного страхування, страхування службовців та соціальної допомоги. При страхуванні найманої робочої сили, внески сплачують працівники і роботодавці з фонду оплати праці, збір таких внесків здійснюється промисловими страховими організаціями. Державні податкові управління здійснюють збір внесків державного страхування, їх сплачують наймані працівники, та ті хто працюють самі на себе [70].

Соціальна допомога надається у випадку крайньої необхідності (виплачує муніципалітет), або коли допомога соціального страхування є меншою гарантованого доходу (за рахунок коштів промислових страхових компаній). Та перед тим як призначати ту, чи іншу допомогу визначається рівень доходу громадянина. За рахунок податкових надходжень у Нідерландах фінансуються: допомога дітям, пенсії за віком та частковою втратою працездатності, допомога безробітним та непрацездатним, допомога бідним. Також, існує додаткова допомога, яка призначається для безробітних, непрацездатних, осіб, що мають пільги, або сім'ям дохід у яких нижчий від гарантованого мінімуму. Для одружених, максимальний розмір такої допомоги – 30% від мінімальної заробітної плати, для самотніх батьків -21%, для самотніх людей-21%. Закони Нідерландів про державну допомогу забезпечує надання мінімального доходу, кожному громадянину, який не має достатніх фінансових засобів.

Також розглянемо системи захисту країн, які входять у Топ-13 країн з найвищою якістю життя населення.

Очолює цей список Норвегія, особливістю такої розвинутої країни є те, що свою соціальну політику вона спрямовує на захист усіх верств населення, а не лише збіднілих. У них функціонує прогресивна система оподаткування, згідно податкового кодексу чим більше заробляє особа, тим більше податків сплачує. Незважаючи на те, що громадяни значну частину свого доходу віддають в державну казну, жителі Норвегії добросовісно їх сплачують. Таким чином, створюється баланс між бідними та багатими [15].

Соціальна програма Норвегії передбачає такі види допомоги: допомоги по безробіттю; надання кредитів з невеликим відсотком на навчання; пільгові умови позик на придбання житла. Особливе значення приділяється галузі охорони здоров'я. Держава повністю забезпечує громадянам стаціонарне лікування, операційне лікування, вартість лікарських засобів, навіть оплата проїзду хворого до госпіталю і назад, відбувається за рахунок коштів держави. Єдине, що громадяни оплачують самостійно - це лікування і протезування зубів. Також держава повністю оплачує лікарняні, у разі затяжної хвороби громадянин отримує свою заробітну плату в повному обсязі ще рік, а на наступний ця сума зменшується до 60%. Як результат розвинутої соціальної політики, хорошого фінансування охорони здоров'я є низький рівень смертності в країні, середня тривалість життя -81,7 років, за Індексом людського розвитку країна є на першому місці у світі [77].

На другому місці перебуває Данія, система соціального захисту побудована на таких самих принципах, як і в Норвегії, а саме на основі «загального добробуту», що передбачає допомогу усім верствам населення.

Важливе місце у законі «Про соціальні служби» займає питання соціальної роботи з дітьми та молоддю. Розглядаються питання денного догляду за дітьми, спеціальної підтримки дітей та молоді, заходи для підлітків та старшої молоді. Програма державного медичного страхування в Данії надає 80% населення безкоштовну первинну допомогу, а усім громадянам безкоштовне лікування у закладах державної охорони здоров'я. Пенсії отримують усі громадяни після настання 67 років, також для пенсіонерів та малозабезпечених надаються субсидії. Особлива увага приділяється матерям та дітям, жінка отримує оплачувану декретну відпустку, безкоштовну дородову та післяродову медичну допомогу. На кожну дитину до 16 років, держава виплачує допомогу, що не оподатковується та індексується відповідно до прожиткового мінімуму. Також, існують виплати по причині втрати роботи через хворобу або виробничу травму, вони виплачуються роботодавцями та

державою протягом усього періоду, допоки працівник не одужає та зможе приступити до своїх обов'язків [7, с. 23].

На третьому місці знаходиться Фінляндія. Фінансування соціальних гарантій в цій країні базується на скандинавській системі добробуту. У такі моделі соціальної політики основну частину витрат на соціальні потреби бере на себе держава і основним джерелом фінансування є бюджет. Пенсійне система орієнтована на збільшення трудової активності населення пенсійного віку. Так пенсійне забезпечення можна отримати у 63 роки, але якщо особа продовжує працювати, її пенсія відповідно зростає до 68 років. В основу обчислення суми пенсії покладено не лише останню заробітну плату, а увесь трудовий стаж [48].

Система охорони здоров'я у Фінляндії складається з національного, приватного та професійного рівня. Фінансується переважно з державного бюджету. Громадяни мають вільний доступ до державної медицини, також надається можливість отримати часткову компенсацію за використання послуг приватних клінік, за рахунок національної системи страхування, внески до якої є обов'язковими. Ще одною особливістю фінської системи соціального захисту є надання соціальних послуг людям, що у дорослому віці потребують догляду. Завдяки цьому держава забезпечує людям у похилому віці зберігати гідні соціальні стандарти, не залежно від прошарку суспільства та наявності родинних зв'язків [15]. На основі закону про допомогу німечним людям - надається можливість медичного догляду та лікування вдома, транспортних послуг, також, право на проживання в спеціалізованих муніципальних та громадських закладах. Абсолютна більшість соціальних програм відбувається на місцевому рівні, і повністю відповідає потребам населенню .

Проведений аналіз систем соціального захисту населення та форм їх фінансування у розвинутих країнах доводить, що ефективність міжбюджетних відносин в державі може існувати лише за умови чітко встановлених та збалансованих усіх процесів бюджетної системи. В більшості країн приділяється увага питанням територіального управління, формуванні,

фінансовому забезпеченню та реалізації політики сталого розвитку, це також є актуальним для запровадження в Україні. Також формування та розподіл коштів державних бюджетів в європейських країнах відбувається за принципом справедливості та корисності, для цього їм надана фінансова самостійність, що дозволяє спрямовувати кошти в ту галузь, де вони є більше необхідними.

Таким чином, для ефективного функціонування та розвитку галузі соціального захисту в Україні, доцільно запозичити деякі риси систем соціального захисту у лідируючих країнах по рівню життя, які протягом років виробляли ефективні системи соціального забезпечення населення. Використання їхнього досвіду дасть можливість обрати дієві методи соціального захисту, та уникнути помилок при вдосконаленні національної системи захисту.

Реформування галузі соціального захисту в Україні потребує невідкладних кроків з боку держави для посилення ролі недержавних інститутів соціального захисту, що дасть змогу зменшити тиск на державу в сфері соціального захисту населення. В Україні величина коштів, що спрямовуються на соціальний захист населення, залежить від фінансових можливостей держави, які визначаються обсягом ВВП та науково обґрунтованим обсягом фонду споживання. Збільшити видатки на соціальний захист населення можна тільки за умови зростання обсягу ВВП.

3.2. Проблеми та напрями удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні

Фінансування галузі соціального забезпечення в Україні наразі є основним пріоритетом державних видатків, з кожним роком величина цих асигнувань збільшується. Але незважаючи на збільшення видатків, ми не спостерігаємо позитивної динаміки соціальних індикаторів, а отже соціальні

гарантії не забезпечують гідного рівня життя громадянам. Це свідчить про недосконалий механізм фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні, його недоліки пов'язані з управлінням бюджетними ресурсами. Для нашої держави питання вдосконалення механізму фінансування соціальних гарантій є особливо актуальним, та особливо важко буде створити ефективний механізм при обмежених державних ресурсах та необхідності спрямування значних коштів на соціальні цілі.

Джерелами фінансування соціальної сфери в Україні є: бюджетні асигнування; кошти юридичних та фізичних осіб; кошти спонсорів; кошти благодійних організацій; ресурси страхових фондів; ресурси страхових фондів, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців та застрахованих осіб; кредитування [3, с. 162].

Головним джерелом фінансування соціальних гарантій є державний бюджет, причиною цього є низький рівень доходів громадян після переходу держави до ринкової економіки та орієнтацією людей на отримання соціальної допомоги від держави.

Розвиток та належне функціонування соціальної сфери потребує залучення додаткових коштів, передусім позабюджетних. Це дасть змогу з одного боку, зменшити видатки державного бюджету та зняти навантаження з нього, а з іншого, дозволить надавати якісні та ефективніші допомоги населенню різних форм та видів. Також, досі не розв'язаною залишається проблема оптимального співвідношення бюджетних (державних), позабюджетних та особистих коштів громадян у фінансуванні соціальних гарантій [5].

Комерціалізація соціальної сфери більш доцільна в матеріально-побутовому секторі (наприклад, житлово-комунальне господарство), де прикладання приватного капіталу більш вигідне з огляду на швидке отримання прибутку. З іншого боку, залучення „змішаних” коштів через спеціальні соціальні фонди та донорські організації є більш прийнятним для соціально-культурної сфери. Проте, в будь-якому разі, розвиток економічних відносин в кризових

умовах вимагатиме підвищення ролі бюджету як системи розподілу та перерозподілу національного доходу через державні фінанси з одного боку, та інтеграції ринкових механізмів до реалізації соціальної політики – з іншого.

Ще одним недоліком, системи соціальних гарантій є відсутність реформування системи соціальних послуг після переходу до ринкової економіки. Закон України "Про соціальні послуги", який визначає організаційні та правові засади надання послуг соціальної сфери, не закладає інструментів впровадження ринкових принципів їхнього надання. Поняття "соціальної послуги" звужено до комплексу "заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги" [19, с. 67], що обмежує ринок послуг соціальної сфери. Також, в законі не передбачаються механізми залучення комерційних організацій до надання послуг соціальної сфери, наслідки полягають у:

- відсутності економічного обґрунтування видатків на забезпечення мінімальних стандартів соціальної сфери;
- диспропорції у розподілі фінансування та недофінансування певних галузей;
- відсутності стандартів якості послуг, які надає соціальна сфера;
- послуги, що надаються недержавними постачальниками не мають ліцензування, та не попадають в поле нормативного регулювання державою;
- ефективність соціальних послуг оцінюється лише за кількістю осіб які отримали ту, чи іншу послугу в звітній період, а не якістю цієї послуги;
- відсутність вільної та чесної конкуренції на отримання замовлень соціальних послуг, при існуванні систем прозорих закупівель, тендери на надання послуг отримують одні і ті ж компанії.

Для того щоб зменшити видаткову частину державних та місцевих бюджетів України на соціальну сферу, на нашу думку, доцільно:

- мінімізувати видатки бюджетів, скоротити бюджетні субсидії та пільги для виробників товарів та послуг, та виплат, які надаються за категоріальною ознакою, зробити перерозподіл цих виплат на користь бідних домогосподарств;
- надавати соціальні допомоги лише в адресній формі і лише домогосподарствам, фактичне споживання яких нижче від законодавчо визначеного мінімуму. Щоб забезпечити це, органи соціального захисту повинні використовувати усі методи прямої та непрямой перевірки доходів. Це допоможе виявити об'єктивну потребу претендентів на отримання соціальної допомоги та покращить становище малозабезпечених верств населення;
- чітко розподілити повноваження між місцевими та державними органами влади;
- перевести усі допомоги та пільги у грошову форму, що зменшить можливості зловживання соціальними коштами та підвищить ефективність їх використання;
- диверсифікувати обслуговування – тобто, можливість громадян, які на безкоштовній основі користуються послугами, вибирати виробників послуг [14].

Для створення системи соціальних гарантій, яка буде якісно забезпечувати громадян усіма необхідними благами, на нашу думку необхідно:

1. Створення високого рівня соціальних стандартів та гарантій. Держава формує систему соціальних гарантій та стандартів для забезпечення гідного рівня життя своїх громадян. Базовим соціальним стандартом є прожитковий мінімум. Він визначається нормативним методом розрахунку на одну особу на місяць. Незважаючи на те, що прожитковий мінімум зростає кожного року, він дозволяє забезпечити лише мінімальні фізіологічні потреби людини. В той час, як у світі на задоволення фізіологічних потреби виділяють приблизно 85% прожиткового мінімуму, а решта припадає на задоволення духовних потреб людини. Ототожнення прожиткового мінімуму в Україні з стандартом життя є абсурдним. А з врахування того, що прожитковий мінімум прив'язується до соціальних гарантій, останні є мінімальними і не можуть бути нормою;

2. Чітко розмежувати, що є соціальною гарантією держави, а що є соціальною послугою. Соціальна гарантія повинна буди законодавчо закріпленою, а разом із нею джерела її фінансування. За рахунок державних коштів повинні надаватися мінімально гарантовані послуги у галузі медицини, освіти, культури, соціального та побутового обслуговування населення, в першу чергу тих осіб, які не мають можливості самостійно це забезпечити для себе та своєї сім'ї. Попри це, громадяни повинні забезпечуватись правом за рахунок власних або кредитних коштів, самостійно підвищувати свій рівень життя;

3. Створення механізму забезпечення соціальних послуг за рахунок позабюджетних фондів. В першу чергу за рахунок підприємців, які за рахунок власних коштів створюють соціальні інфраструктури, що дозволяють задовільнити матеріальні та духовні потреби їхніх працівників. Це дозволить частково зняти навантаження з державних та місцевих бюджетів. В разі, якщо підприємство не має достатньої кількості коштів для фінансування власної інфраструктури, йому на допомогу може прийти місцевий бюджет. Це дозволить також усунути проблему неефективного використання закладів соціальної інфраструктури, та дасть змогу їм повноцінно використовувати свій потенціал [16];

4. Використання досвіду зарубіжних країн у пошуках нових джерел фінансування соціальних гарантій. Новим для України, але вже давно відомим у світі є використання коштів спонсорів та меценатів. Їх трактують як некомерційну діяльність організацій та деяких осіб, спрямованих на задоволення потреб суспільства в соціальних гарантіях [14]. Ресурси благодійних організацій спрямовані на різні соціальні програми, наприклад надання стипендій обдарованим дітям, гранти за геніальні винаходи, як для дітей, так і для дорослих, фінансування спортивних змагань, фінансування облаштування закладів охорони здоров'я та фізичної культури і спорту, фінансування об'єктів соціальної інфраструктури для малозабезпечених верств населення;

5. Розвиток та запровадження страхування (пенсійне, медичне, у випадку безробіття або нещасного випадку) для всього зайнятого населення. Страхування повинно бути державним – для усього зайнятого населення, а також для верств населення які можуть собі дозволити – страхування у приватних компаніях.

Важливим недоліком системи соціальних гарантій в Україні є те, що при постійному збільшенні видатків у зведеному бюджеті на цю галузь, ми не бачимо позитивної динаміки у покращенні рівня життя населення.

Причиною цього, на нашу думку є не прозора система пільг і соціальних виплат, деякі верстви навіть не використовують тих пільг, які їм надає держава, при цьому видатки з бюджету здійснюються.

З метою удосконалення забезпечення реалізації соціальних гарантій державі необхідно сформувати комплекс інструментів бюджетного забезпечення реалізації соціальних гарантій на територіальному та державному рівнях (рис. 3.1).

Основними принципами ефективного механізму функціонування соціальної сфери мають бути: розмежування між державним і приватним секторами повноважень щодо виробництва і надання соціальних благ, раціональне державне фінансування соціальної сфери в залежності від поставленої мети, підвищення рівня платоспроможності населення як стимулюючого фактору щодо розширення доступу до товарів і послуг соціального призначення, які виробляється приватним сектором, за рахунок соціальної політики.

Підвищення ефективності видатків на соціальний захист в умовах обмеженості бюджетних коштів потребує:

- впровадження нових управлінських підходів до планування соціальних видатків;
- вдосконалення міжбюджетних відносин;
- визначення ступеня участі та повноважень основних партнерів у фінансуванні та адмініструванні соціальних програм;

- диверсифікації системи надання соціальних послуг;
- завершення впровадження соціальних стандартів;
- впровадження системи критеріїв та індикаторів для моніторингу та оцінки досягнення визначених цілей [35].

Рис. 3.1. Формування комплексу інструментів забезпечення реалізації соціальних гарантій держави [19].

Так як, Україна взяла курс на інтеграцію до Європейського Союзу це обумовлює необхідність реформування системи соціального захисту з максимальним наближенням її до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів. На жаль, незважаючи на те, що більшість Конвенцій у сфері соціального забезпечення була ратифіковані Україною, зафіксовані в них стандарти не набули характеру обов'язковості, вони лише враховуються (тобто

беруться за орієнтири) при вдосконаленні вітчизняного законодавства. Це можна вважати причиною того, що за сучасного стану законодавства існує невідповідність розмірів пенсій і виплат вимогам міжнародних і загальноєвропейських стандартів, які, як наголошувалося, передбачають мінімальні соціальні норми і нормативи [28].

У контексті зазначеного справедливою, на наш погляд, є теза стосовно того, що специфіка та особливості розвитку нашої держави не дають змоги автоматично перенести загальноновизнані міжнародні акти з соціального захисту населення в законодавство України, адже вони розраховані на розвинені та стабільні ринкові відносини. Тому, трансформація соціального захисту населення України з урахуванням набутого світового досвіду потребує особливого підходу при зміні принципів її побудови, виходячи з реалій розвитку.

Висновки до розділу 3

На основі дослідження фінансового забезпечення державних соціальних гарантій у зарубіжних країнах, а також проблем та напрямів удосконалення державного фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні можна зробити такі висновки.

Провівши аналіз досвіду розвинутих зарубіжних країн у фінансовому забезпеченні державних соціальних гарантій, можемо зробити висновок, що їх заходи у сфері соціального захисту є дієвими у вирішенні проблем бідності. Регулювання розмірів заробітних плат приводить їх показники доходів до безпечних меж, а система надання адресних соціальних трансфертів забезпечує ефективне використання бюджетних коштів.

Щодо фінансування галузі охорони здоров'я, у світі є поширеною практика поєднання державного забезпечення галузі та ринкового регулювання. Основою фінансування такої системи охорони здоров'я є медичне страхування,

а додатковими ресурсами – асигнування з державного бюджету. Запровадження такої системи охорони здоров'я в Україні, автоматично дозволить знизити рівень навантаження на державний бюджет. Проаналізувавши зарубіжний досвід фінансового забезпечення освіти, вважаємо доцільним запровадити в Україні можливість пільгового кредитування вищої освіти, а також впровадження грантів на безкоштовне здобуття освіти.

Також, важливим для вітчизняної системи фінансового забезпечення соціальних гарантій є планування і прогнозування потреб у фінансових ресурсах та їх надання, пошуку нових джерел фінансування галузі, забезпечення ефективності використання коштів державних та місцевих бюджетів України. Варто також звернути увагу на ефективність видатків бюджетів на фінансування соціальної сфери, так як в Україні спостерігається постійне збільшення цих видатків, але при цьому рівень добробуту та якості життя населення не збільшується.

Таким чином, для вирішення проблем, що постають сьогодні перед Україною в галузі соціального захисту, доцільно було б запозичити деякі риси систем соціального захисту найбільш розвинених країн світу. Їх багаторічний досвід дає можливість відібрати позитивні та ефективні методи соціального захисту, а отже уникнути помилок при вдосконаленні власної системи захисту.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне і практичне узагальнення та запропоновано нові шляхи вирішення актуальних наукових проблем державного фінансового забезпечення соціальних гарантій. Це дало підстави скласти такі висновки і пропозиції теоретичного й практичного характеру:

Соціальні гарантії – обов'язковий елемент економічної системи держави, що виражає рівень суспільного добробуту і є важливою умовою її економічної та соціальної стабільності. Після проголошення незалежності в Україні поступово сформувалася розгалужена система соціального захисту. Державні соціальні гарантії умовно можна поділити на основні та додаткові. Під основними соціальними гарантіями розуміємо: мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір доходів громадян, мінімальний розмір пенсії, розмір державних соціальних допомог та інших соціальних виплат. Додаткові соціальні гарантії включають в себе рівень життя населення, рівень оплати праці працівників різної кваліфікації в державних установах та організаціях, стипендії студентам, індексація доходів населення, забезпечення гарантованих обсягів соціально-культурного, ЖКГ, транспортного, побутового обслуговування.

В Україні провідна роль у забезпеченні соціальних гарантій відводиться державі, виділяючи наступні способи їх реалізації: визначення рівня прожиткового мінімуму; соціальне страхування; трансфертні платежі з бюджетів різних рівнів; державне фінансування соціальної сфери; регулювання відносин зайнятості. Стандартом на основі якого визначаються розміри усіх соціальних гарантій є прожитковий мінімум. Прожитковий мінімум – це вартісна величина набору продуктів харчування, для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження його здоров'я, мінімального набору непродовольчих товарів та послуг, які є необхідними для задоволення основних соціально-культурних потреб особистості. Фінансується система соціального захисту в основному за рахунок державного бюджету, місцевого бюджету, страхових та позабюджетних фондів, а також за рахунок ресурсів

благодійних організацій, спонсорів, меценатів, коштів підприємців та кредитних коштів.

Проведений аналіз видатків соціальне забезпечення та соціальний захист свідчить, що величина ресурсів спрямованих на дану сферу постійно збільшується. Та незважаючи на це рівень бідності в нашій державі є високим, державні програми на підтримку малозабезпечених верств населення не вирішують поставлених на них завдань, з кожним роком за межею бідності в Україні знаходиться все більше її громадян. Провівши аналіз джерел фінансового забезпечення соціальних гарантій можемо зробити висновок, що найбільшу роль у їх фінансуванні займає держава. За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також ресурсів позабюджетних фондів забезпечується понад 50% соціального захисту та забезпечення населення.

Незважаючи на розгалужену систему державних соціальних гарантій, якість життя українців залишається на низькому рівні. За даними Державної служби статистики чисельність населення із загальними доходами у місяць на особу, нижчими фактичного прожиткового мінімуму у 2019 р. склала 472,8 тис. осіб, що становить 20,2% від загальної чисельності населення, у 2018 р. – 496,7 осіб (21,2%). Динаміка позитивна, проте не відповідає світовим стандартам якості життя. Проаналізувавши тенденції фінансування соціальних гарантій, можемо зробити висновок, що за рахунок ресурсів зведеного бюджету та соціальних фондів формується більша частина доходів населення, соціальні трансфери в яких займають як мінімум 30%. Велику частку своїх видатків держава спрямовує на пенсійне забезпечення та соціальний захист потребуючих верств населення, тоді як забезпечення житлом та кредитні механізми є недостатньо розвинуті.

Аналіз практики формування фінансових ресурсів та видатків на забезпечення соціальних гарантій вказує на наявність недоліків методики встановлення основних соціальних стандартів і гарантій та їх надання. Досліджено, показники прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, можемо зробити висновок що їх фактичні розміри є заниженими, їх

рівень є нижчий, від того який здатен надати людині необхідний обсяг благ, що дозволить забезпечити нормальний рівень життя. Дивлячись на те, що рівень прожиткового мінімуму використовують при призначення соціальних допомог, робимо висновок, що вітчизняна система соціальних трансферів не забезпечує вразливі верстви населення реальним підвищенням матеріального добробуту. Проаналізувавши видатки зведеного бюджету на освіту, охорону здоров'я та галузь духовного й фізичного розвитку, маємо підстави для ствердження, що на ці галузі спрямовується недостатня кількість фінансових ресурсів. Порівнявши видатки зведеного бюджету по цих галузях з ВВП, можемо сказати, що вони є заниженими та суперечать тим, що встановлені в Законах України. Наприклад, середній відсоток по видатках на освіту протягом 2015-2019 рр. у співвідношенні з ВВП – 5,9%, а зазначений мінімальний у Законі України «Про освіту» - 7%.

Дослідивши світову практику у реформуванні соціальної політики, як складової забезпечення соціальних гарантій, можемо сказати, що у світі переходять до активної соціальної політики. Найрозвинутіші країни свої видатки в соціальній сфері спрямовують на боротьбу з бідністю, забезпечення пенсіонерів та інших вразливих верств населення, боротьбу з безробіттям, працевлаштування, підвищення кваліфікації та професійну підготовку населення. Фінансування соціальних гарантій за рахунок державних коштів у розвинутих країнах поступово знижується, у них розвинута система самострахування, що дозволяє зняти з держави навантаження видатків на соціальний захист.

Основною причиною проблем фінансування є те, що у сформованій системі фінансового забезпечення соціального захисту головним є розподільчий принцип. Акумуляовані кошти розподіляються між різними формами соціального захисту, при цьому фінансування відбувається за рахунок коштів державних ресурсів, а не страхових внесків, що збільшує податкове навантаження на бюджетну систему країни.

Для підвищення рівня фінансового забезпечення соціальних гарантій населенню, вважаємо за необхідне:

- створити високий рівень соціальних стандартів та гарантій, який буде відповідати реальним потребам населення;

- створити механізм фінансового забезпечення соціальних гарантій за рахунок позабюджетних фондів, що дозволить зменшити навантаження на державний та місцевий бюджет;

- використати досвід зарубіжних країн у пошуках нових джерел фінансування соціальних гарантій;

- для забезпечення приросту фінансових ресурсів, які витрачаються на фінансування соціальних гарантій, важливим є забезпечення детінізації економіки. Це можна зробити за рахунок: оподаткування доходів і майна, вдосконалення спрощеної системи оподаткування, розширення переліку підакцизних товарів та інше;

- при оцінюванні ефективності використання бюджетних коштів запровадити коефіцієнт ефективності, який дає змогу визначити, чи забезпечують надані послуги підвищення рівня життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Американська модель соціального захисту населення. 2018. URL: <http://www.pilga.in.ua/>.
2. Антонович М. М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: монографія. Київ: Вид. дім “КМ Academia”, 2000. 150 с.
3. Антропов В. В. Соціальний захист в країнах ЄС. Історія, організація, фінансування, проблеми: монографія. Москва : «Економіка», 2012. 271 с.
4. Арістотель. Політика. Твори: в 4 т. Москва, 1984. Т. 4. 830 с.
5. Баранник Л. Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України: проблеми становлення та перспективи розвитку : монографія. Дніпропетровськ : ДДФА, 2012. 496 с.
6. Баранник Л. Б. Прожитковий мінімум як основа фінансового планування в системі соціального захисту населення України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 2 (14). С. 171-179.
7. Бориченко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист : дис. ... канд. екон. наук : 12.00.05. Одеса , 2020. 234 с.
8. Бурдейна Ю. В. Фінансове забезпечення соціальних гарантій в Україні. *Інтернет-форум «Сучасні проблеми реформування фінансової системи України»* 2018.С. 56-73. URL: <http://udpu.uaforums.net/--vt8.html>.
9. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник. Київ. ЦНЛ, 2004. 608 с.
10. Владимиров К.М., Чуйко Н. Г., Рогальський О.Ф. Місцеві фінанси: навчальний посібник. Херсон : ОЛДЫ-ПЛЮС, 2009. 352 с.
11. Ватченко О.Б. Дослідження рівня життя населення в Україні. Держава та регіони. *Економіка та підприємництво*. 2016. №4. С. 22-28.
12. Говорушко Т.А. Страхування: навч. посіб. Львів: «Магнолія 2006», 2014. – 328 с.
13. Горин В.П. Державне фінансове забезпечення соціальних гарантій: дис. канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2010. 283 с.

14. Гребя Р. Соціальне сприяння особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, як основа громадсько-правової моделі системи соціальних послуг. *Державне управління та місцеве самоврядування*. – 2016. № 4(31). С. 51-56.
15. Давидюк О.О. Світовий досвід фінансування соціальних виплат. *Аспекти публічного управління*. 2017. № 9. С. 24-33.
16. Двірник М.Б. Проблеми та перспективи медичного страхування в Україні. *Форум фінансових дискусій «Стратегічні орієнтири»*. 2016.С. 24-30. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=265>.
17. Дерєга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
18. Державна політика: підручник / НАДУ при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.
19. Дубович К. В. Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан та перспективи впровадження. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 3(17). С. 64-69.
20. Європейська соціальна хартія. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2007. – N 51. (ETS N 163). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
21. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
22. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
23. Зверяков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії. *Економіка України*. 2018. №10. С. 10-31.
24. Івашова Л. М. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення. *Економіка України*. 2012 №4. С. 56-61.

25. Інтернет-портал «Наше слово». URL: <http://nslovo.com/blog/bilshe-4-tysyach-za-misyats-vytrachajeserednostatystychna-simya-na-chernihivschyni>.
26. Карамішев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 1. С. 128-132.
27. Кізима Т.О. Соціальні трансферти як джерело доходів домогосподарств. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С.46-54.
28. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. № 2 (12). С. 1-10.
29. Ковязина К.О. Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику. 2018. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1233/>.
30. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за 2010-2015 рр. Київ. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2016. 16 с.
31. Конституція України: 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main>.
32. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення. Конвенція №102. Конвенції та рекомендації, ухвалені міжнародною організацією праці. 1919-1964. Т.І. МОП. Женева. 2001. С. 554–563.
33. Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016- %D1%80](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80).
34. Корецька С.О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації : монографія. Донецьк, Юго-Восток, 2010. С. 445.
35. Крюков О.І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та Європейський досвід. URL: www.nbu.gov.ua/e-journals/...2/.../09.pdf
36. Максимчук О. Системи забезпечення соціального захисту в зарубіжних країнах. *Фінансова політика та економічне регулювання*. 2015. № 23. С. 11-35.

37. Мала О. С. Соціальне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 4(31). С. 51-56.
38. Мальований М.І. Соціальне страхування: Навчальний підручник Умань : «Сочінський», 2011. 476 с.
39. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія: Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
40. Молдован О. О. Стратегія реформування системи державних фінансів України: завдання, пріоритет, механізми: аналітична доповідь Київ : НІСД, 2014. 48 с.
41. Нікітчина О. В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України. Економіка. Управління. Іновації. 2015. №6. С-24-30.
42. Новіков В. Актуальні питання реформування системи соціального захисту населення. *Україна: аспекти праці*. 2015. №4. С. 6-11.
43. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 16.06.2005. №23. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=16%2F98-%E2%F0>.
44. Офіційний сайт Державної казначейської служби України URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.
45. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL <https://mof.gov.ua/uk>.
46. Петрущак. А. Програмно-цільовий метод та ефективність бюджетних програми. *Матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції*. 2016. С. 34-54.
47. Пігуль Н. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України* . 2015. № 1. С.30-40.
48. Піщуліна О. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Центр Разумкова: Заповіт, 2017. 456 с.

49. Піщуліна О. Щодо зміни підходів до формування соціальних стандартів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2016. С. 120-125.
50. Пиворчук Л.В. Інституційне забезпечення реалізації соціальних гарантій держави у національній економіці : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Рівне, 2016. 189 с.
51. Письменний В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальних громад. Асоціація міст України-К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
52. Поляк Н. О. Порівняння українського законодавства у галузі соціального забезпечення з нормами Європейського кодексу соціального забезпечення. Актуальні питання кодифікації законодавства України. *Інститут законодавства Верховної Ради України*. 2010. №2. С. 11-16.
53. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 1.03.2003. №1058-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>.
54. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999. №966-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-14>.
55. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000р. 2017-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
56. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України від 18.01.2001. №2240-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2240-14>.
57. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності Закон України від 22.02.2001. №1105-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1105>.

58. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття Закон України від 02.03.2000. №1533-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1533-14>.
59. Ревун К. Фінансові аспекти реалізації гуманітарних цілей в управлінні збалансованим розвитком національної економіки. *Світ фінансів*. 2015. №4. С. 22-31.
60. Реут А.Г. Система державної соціальної допомоги в Україні: сучасні виклики та вплив на бідність. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 44-54.
61. Система соціального забезпечення в Україні у 2014–2015 рр. і після: У напрямку ефективних мінімальних рівнів соціального захисту. Міжнародна організація праці; Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт: МОП, 2016. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---srobudapest/documents/publication/wcms_504530.pdf.
62. Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. №125. С. 56–63.
63. Соціальний захист населення у Німеччині. 2018. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyyj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>
64. Система соціального захисту населення у Франції. 2019. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2019/22.pdf.
65. Соціальний захист населення в Японії. 2015. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyyj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>.
66. Стратегія розвитку ситеми соціальних послуг в Україні на період до 2022 року. URL: <https://bureau.in.ua/downloads/news/2016-04-08/STRATEGYYA-ROZVYTKUSYSTEMY-SOTSIALNYH-POSLUG.pdf>.

67. Тищенко О.В. Державні соціальні стандарти та гарантії ,як основа соціального забезпечення в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 4. С. 97-102.
68. Шамрай Б.М. Гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні : дис. канд. екон. наук :12.00.02. Київ, 2018. 205 с.
69. Шкарпута Л.М., Морозов С.М. Словник іншомовних слів. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.
- 70.Щербіна В.К. Соціальні стандарти і соціальні гарантії у системі вимірювання рівня життя населення. 2010. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_eko_2010_10_30.
71. Шлапак О.В. Державні фінанси України в сучасних умовах: проблеми стабілізації та антикризового. *Фінанси України*. 2014. № 4. С. 7-31.URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Fu_2014_4_3.pdf 72
72. Юрій М.Ф. Політологія : навч. посіб. Київ: Дакор, КНТ, 2006.-416 с.
73. Юрій С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: навч. посіб. Київ: НІОС. 2000. 400 с.
74. Ролз Дж. Теория справедливости. Новосибирск: Новосиб. 1995. 535 с
75. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. М.: ИНФРА-М, 1999. 576 с.
76. PovcalNet: an online analysis tool for global poverty monitoring. The World Bank URL: <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm>
77. System of Social Protection and Social Procurement in Ukraine. Real Status and Reform Prospects. К.: Centre for Public Expertise, 2019. 104 p.